

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ДИЗАЙНУ

Факультет індустрії моди
Кафедра професійної освіти в сфері технологій та дизайну

Дипломна магістерська робота
на тему:
«Мотивація до навчальної діяльності у процесі вивчення
фахових дисциплін»

Виконав: студент групи МГЗПТ-20
спеціальності 015.36 Професійна освіта
(Технологія виробів легкої промисловості)
Олександра Берг

Керівник: к.психол.н., доцент
Алла КОЛОДЯЖНА

Рецензент: к.пед.н., доцент
Яна ШУГАЙЛО

Київ 2021

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА
ДИЗАЙНУ**

Факультет індустрії моди

Кафедра професійної освіти в сфері технологій та дизайну

Спеціальність 015.36 Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості)

Освітня програма Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ПОСТД

_____ **Тетяна ДЕРКАЧ**
“ ____ ” _____ 2021 року

**З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ
СТУДЕНТЦІ**

Берг Олександрі Валеріївні

1. Тема роботи: **«Мотивація до навчальної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін»**

Науковий керівник роботи к.психол.н., доцент Колодяжна Алла Володимирівна

затвердені наказом вищого навчального закладу від _____ 20 р. № _____.

2. Строк подання студентом дипломної магістерської роботи 14 грудня 2021р.

3. Вихідні дані до проєкту: *мотивація до навчальної діяльності; документація що регламентує підготовку фахівців з професійної освіти в Київському національному університеті технологій та дизайну.*

4. Зміст дипломного проєкту (перелік питань, які потрібно розробити): *Теоретичний розділ – підготовка інформації щодо мотивації до навчальної діяльності;*

методологічний розділ – методичні вказівки щодо мотивації до навчальної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін; загальні висновки; список використаних джерел; додатки.

5. Перелік графічно-наочного матеріалу: анкетування, презентація.

6. Консультанти розділів дипломної магістерської роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Теоретичний	Колодяжна А.В.		
Методичний	Колодяжна А.В.		

7. Дата видачі завдання 02 вересня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів дипломної магістерської роботи	Термін виконання етапів	Примітка про виконання
1.	Вступ	10.08.– 31.08.2021	
2.	Розділ 1. Теоретичний	02.09. – 26.10.2021	
3.	Розділ 2. Методичний	26.10. – 23.11.2021	
5.	Висновки	23.11. –30.11.2021	
6.	Оформлення дипломної магістерської роботи	02.12. – 07.12.2021	
7.	Здача дипломної магістерської роботи на кафедрі для рецензування	08.12.2021	
8.	Перевірка дипломної магістерської роботи на наявність ознак плагіату	10.12.2021	
9.	Подання дипломної магістерської роботи у відділ магістратури для перевірки виконання додатку до індивідуального навчального плану	11.12.2021	
10.	Подання дипломної магістерської роботи на затвердження завідувачу кафедри	14.12.2021	

Студент

Науковий керівник проєкту

Директор НМЦУПФ

_____ Олександра Берг
(підпис)

_____ Алла Колодяжна
(підпис)

_____ Олена ГРИГОРЕВСЬКА
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Берг О.В. Мотивація до навчальної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін. – Рукопис.

Дипломна магістерська робота за спеціальністю 015.36 – "Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості)". – Київський національний університет технологій та дизайну. Київ, 2021 рік.

Дипломну магістерську роботу присвячено дослідженню теоретичних основ та обґрунтуванню практичних напрямів удосконалення мотивації до навчальної діяльності в процесі вивчення фахових дисциплін.

На підставі проведеної діагностики мотивації навчальної діяльності учнів Дніпровського фахового коледжу технологій та дизайну обґрунтована необхідність широкого застосування інтерактивних методів навчання, розроблена лекція-презентація для заохочення вивчення фахових дисциплін учнями коледжу спеціальності "Моделювання та конструювання промислових виробів".

Ключові слова: навчальна мотивація, мотив, мотиваційна сфера, фахові дисципліни, інтерактивні методи навчання

ANNOTATION

Berg O.V. Motivation for educational activities in the process of studying professional disciplines. - Manuscript.

Master's thesis on specialty 015.36 - "Professional education (Technology of light industry products)". - Kyiv National University of Technology and Design. Kyiv, 2021.

The master's thesis is devoted to the study of theoretical foundations and substantiation of practical areas of improving motivation for learning in the process of studying professional disciplines

Based on the diagnosis of motivation of students of the Dnieper Vocational College of Technology and Design, the need for widespread use of interactive teaching methods is justified, a lecture-presentation was developed to encourage students to study professional disciplines in the specialty "Modeling and design of industrial products."

Key words: educational motivation, motive, motivational sphere, professional disciplines, interactive teaching methods

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ.....	12
1.1 Сутність і зміст навчальної мотивації.....	12
1.2 Психологічні особливості студентів.....	26
1.3 Мотивація навчальної діяльності студентів.....	35
Висновки до розділу 1.....	49
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН.....	52
2.1. Методична база для дослідження мотивації до навчальної діяльності....	52
2.2 Діагностика мотивації навчальної діяльності при вивченні фахових дисциплін.....	58
2.3. Розвиток методичного інструментарію вивчення фахових дисциплін....	69
Висновки до розділу 2.....	79
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	97

ВСТУП

Актуальність теми. На жаль, на сьогодні помітним явищем вищої освіти стає відсутність мотивації навчання. Дуже часто студентами керує лише зовнішня мотивація: престижність факультету, бажання отримати схвалення батьків, друзів, викладачів, націленість на здобуття диплому, а не знань. Без сумніву, зовнішня мотивація – позитивне явище, що сприяє процесу отримання знання, але набагато слабше, ніж мотивація внутрішня.

Бажання не просто набути знань, а застосовувати їх у професійній діяльності, прагнення до самоосвіти в улюбленій сфері, інтерес до особистісного розвитку неможливі без внутрішньої мотивації навчання.

Навчальна мотивація студентів є однією з найскладніших педагогічних проблем. За наявності величезного обсягу інформації, джерелами якої є медіа, інтернет, соціальні мережі дуже складно мотивувати студента до концентрації намірів навчання та систематичної роботи над собою. Але, незважаючи на всі складнощі, мотиваційними процесами при вивченні фахових дисциплін студентами можна і потрібно керувати.

Категорія «мотиваційна сфера особистості» у вітчизняній та зарубіжній психології розглядається у переважній більшості в контексті особистості і залишається предметом пильної уваги філософів, починаючи з часів давньогрецької філософії та кінчаючи сучасністю (Арістотель, І. Кант, Н.А. Бердяєв, Р. Декарт, М. Монтень, Платон, Г. Ріккер), емпіричної психології (К. Бюлер, Е. Торндайк, Е. Шпрангер, З. Фрейд, К. Левін), історії вітчизняної психології та педагогіки (Ш.А. Амонашвілі, П.К. Анохін, П.П. Блонський, Л.І. Божович, Л.С.Виготський, Г.І. Ібрагімов, В.С. Ільїн, К.Н. Корнілов, П.Ф. Каптерев, А.К. Маркова, М.В. Матюхіна, В.С. Мерлін, В.Ф. Моргун, І.І. Пирогов, І.А.Сікорський, А.А. Ухтомський), зарубіжної психології (А. Маслоу, Г. Оллпорт, К. Роджерс).

Серйозні успіхи останнім часом досягнуто у сфері розкриття біосоціальної природи людини (Н.П. Дубінін, Б.Ф. Ломов, В.Ф. Сержантов, П.В. Симонов). Це дозволило суттєво оновити науковий арсенал психолого-педагогічних досліджень, глибше поринути у механізми становлення особистості процесі психолого-педагогічного керівництва її розвитком.

Діагностика та корекція мотивації навчання, як основа вирішення проблеми мотивації навчальної діяльності, є нагальним завданням психологів та педагогів у сфері освіти.

Навчально-виховний процес має базуватися на психолого-педагогічному проектуванні розвитку кожного студента та створенні стійкої мотивації. Студент повинен бути активною дійовою особою, а викладач – його помічником у навчанні та розвитку.

Попри значній кількості досліджень, присвячених мотивації навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів, слід зазначити, що особливості мотивації студентів прикладних технічних дисциплін не досліджувалися.

Крім того, при прийомі до ЗВО та у процесі навчальної діяльності не враховується такий найважливіший фактор як тип особистості, що визначає сильні та слабкі її сторони. Знання психологічного типу дозволяє успішно вибирати відповідну спеціальність, показує ефективні засоби досягнення успіху, дозволяє уникати зайвих труднощів.

Високо оцінюючи внесок вітчизняних, зарубіжних науковців та отримані ними наукові, методологічні та практичні результати, слід зазначити, що наразі проблема мотивації навчальної діяльності студентів прикладних технічних дисциплін потребує їх дослідження та систематизації. Проблема дослідження визначила предмет, об'єкт та мету дослідження.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні проблеми формування мотивів навчання у студентів при вивченні фахових дисциплін.

Об'єкт дослідження – процес мотивації студентів до зацікавленого та творчого вивчення фахових дисциплін.

Мета дипломної магістерської роботи – теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження мотивації до навчальної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін.

Досягненню поставленої мети сприяло вирішення наступних **завдань**:

- *визначити* теоретичні засади мотивації до навчальної діяльності та психологічні особливості юнацького віку на основі аналізу теоретико-методологічних робіт вітчизняних та зарубіжних авторів;
- *виконати* діагностику мотивації навчальної діяльності при вивченні фахових дисциплін;
- *проаналізувати* мотивацію навчальної діяльності студентів;
- *обґрунтувати* розвиток методичного інструментарію щодо вивчення фахових дисциплін.

Методи дослідження. З метою вирішення поставлених дослідницьких завдань та для забезпечення об'єктивності дослідження в роботі використана низка методів, а саме:

- *теоретичні* – метод теоричного аналізу та узагальнення наукових першоджерел за проблематикою, що досліджується;
- *емпіричні* – метод психолого-діагностичного обстеження; методи математико-статистичного аналізу даних для кількісної та якісної обробки отриманих результатів.

Метод психолого-діагностичного обстеження включав в себе ряд психодіагностичних методик, спрямованих на дослідження мотивації до навчальної діяльності, а саме методика визначення основних мотивів вибору професії (Є.М. Павлютенко), методика вивчення мотивації навчання у ЗВО (Т.І. Ільїна), методика вивчення ставлення до навчальних предметів Г.М.Казанцевої.

Наукова новизна одержаних результатів. Дістав подальшого розвитку методичний інструментарій вивчення фахових дисциплін шляхом використання інтерактивних методів подачі учбового матеріалу з метою удосконалення мотивації до навчальної діяльності. Запропонований зразок інтерактивної лекції: презентації «Спеціальність «Моделювання та конструювання промислових виробів» – Ваш безпрограшний квиток до костюмованого театру життя» (в електронному вигляді) та лекції і практичного заняття (додаток Д).

Практичне значення одержаних результатів. За результатами дослідження мотивації навчальної діяльності при вивченні фахових дисциплін у Дніпровського фаховому коледжу технологій та дизайну (ДФКТД) (м.Дніпро, вул.Ушинського,3) надані рекомендації викладачам зі спеціальності «Моделювання та конструювання промислових виробів» щодо використання інтерактивних методів навчання, зокрема лекцій-презентацій з обов'язковим виконанням студентами коледжу домашніх завдань і оформлення отриманої інформації різними способами: відеофільм; альбом; бортжурнал «подорожей»; комп'ютерна газета; альманах; доповідь; рекламний проспект; набір листівок; планшет; плакат; інструкція. Обов'язкове виконання домашнього завдання (прикладного технічного характеру) не дасть можливості учням бути пасивними слухачами на заняттях і буде поштовхом для творчого переосмислення ними підходу до вивчення фахових дисциплін.

Методика визначення основних мотивів вибору професії (за Є.М. Павлютенко) була запропонована для використання в ТОВ "Бізнес потенціал" (м. Бровари), яке займається виготовленням корпоративного одягу. В товаристві працює багато студентів КНУТД заочної форми навчання. Довідка про впровадження результатів наукового дослідження представлена в додатку Е.

Апробація результатів дослідження. Головні положення дипломної роботи оприлюднені у доповідях та повідомленнях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях:

1. Berg Oleksandra Valerievna. Motivation of students' learning activities / Implementation of modern science in practice. Abstracts of XI International Scientific and Practical Conference San Francisco, USA (November 29 – December 01, 2021). - pp. 287-290.

2. Олександра Берг, Алла Колодяжна. Теоретичні основи мотивації навчальної діяльності. Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції текстильних та фешн технологій KyivTex&Fashion, м. Київ, 21 жовтня 2021 р. – Київ: КНУТД, 2021. – С.125-128.

3. Берг О.І. Мотивація як психологічна категорія. Освіта України в роки незалежності та її подальший розвиток в умовах інформаційного суспільства: зб. Наук. Праць / редкол.: А.В. Сагун. Київ: КНУТД, 2021. - С. 37-40.

Структура роботи. Дипломна магістерська робота складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел з 141 найменування, 4-х додатків. Загальний обсяг магістерської роботи 107 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ

1.1 Сутність і зміст навчальної мотивації

Ефективна діагностика навчальної мотивації можлива лише за наявності сукупності параметрів, які досить повно її характеризують та органічно доповнюють. Проведений аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми показує, що вивчення навчальної мотивації поведінки чи діяльності є актуальною проблемою дослідження сучасної науки.

Навчальна мотивація – це багатокomпонентна, складноорганізована структура, що проявляє себе певним чином залежно від конкретної ситуації [26, с.19].

Також мотивація позначається як спонування, що викликають активність організму та визначають її спрямованість. Тобто мотивація виокремлюється як провідний фактор регулювання активності особистості, її поведінки та діяльності та представляє інтерес для всіх без винятку людей [38].

Вперше поняття «мотивація» використав А. Шопенгауер у статті «Чотири принципи достатньої причини». Потім цей термін міцно увійшов у психологічний побут для пояснення причин поведінки людини [11, с.607].

Розробкою проблем мотивації, особливо з аналізом розвитку психіки, тривалий час займався О.М. Леонтьєв. Його концепція мотивації найповніше викладено у працях «Проблеми розвитку психіки», «Діяльність. Свідомість. Особистість» [67].

Розгляд проблем мотивації О.М. Леонтьєвим ведеться у зв'язку з аналізом ходу становлення людської свідомості в генезисі. Він запроваджує поняття особистісного сенсу діяльності і робить висновок у тому, що

«формування особистості людини знаходить своє психологічне вираження у розвитку її мотиваційної сфери» [67, с.63].

У діяльнісному аспекті мотивація розглядається В.Д. Шадриковим, який пов'язує її з моделлю психологічної функціональної системи діяльності, показуючи роль мотивації у професійній підготовці [126, с.317].

Вивчаючи мотиви та мотивацію творчої праці, С.А. Єрохін виділяє мотивацію внутрішню та зовнішню. Перша орієнтує на що розвивається предмет дослідження, друга – досягнення високих результатів, отримання винагороди, успіху тощо [37].

Значний внесок у розробку теорії мотивації зробили вітчизняні психологи П.К. Анохін [4], Н.А. Бернштейн [7], О.М. Леонтьєв [66, 67], Б.Ф. Ломов [71], Р.С. Немов [89], Є.П. Ільїн [49] та інші, які встановили, що мотивація пояснює цілеспрямованість дії, організованість та стійкість цілісної діяльності, спрямованої на досягнення певної мети.

Р.С. Немов визначає мотивацію як «сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, її початок, спрямованість та активність» [89].

Психологія навчальної діяльності, проблеми мотивації у процесі її здійснення плідно розроблялася Л.С. Виготським [28], А.Г. Асмоловим [5], В.В.Давидовим [35], А.Р. Лурією [73], А.В. Петровським [102], С.Л. Рубінштейном [114] та іншими.

Ряд дослідників у складі навчальної мотивації виділяють пізнавальні мотиви, пов'язані із змістом навчальної діяльності та процесом її виконання, а також соціальні мотиви, пов'язані з різними соціальними відношеннями учня до інших людей (Л.І. Божович [9,10], А.Б. Орлов [92], А.К. Маркова [78-80], Т.А. Матіс [78], П.М. Якобсон [135]).

На думку А.А. Вербицького поняття мотивація включає всі види спонукань (мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, захоплення, мотиваційні установки чи диспозиції, ідеали тощо).

У більш широкому значенні мотивація вченими сприймається як детермінація, що реалізується через психіку. Саме завдяки усвідомленню мотиви набувають функцій особистісного сенсу, відбувається їхнє зрушення на свідомі цілі, підпорядкування об'єктивній логіці завдань [17-20].

Під час детального розгляду причин, якими пояснюється та чи інша поведінка людини, її дії та вчинки, потрібний аналіз сукупності мотивів, якими зумовлена сама поведінка. Так, дослідник Г.С. Абрамова підтверджує думку, що мотивацією називається система мотивів, яка є актуальною для певної людини [1, с.457].

Аналогічне визначення представляється М.І. Заяцьким, що мотивація – це система мотивів, що визначає конкретні форми діяльності чи поведінки людини [43].

Таким чином, мотивація постає як процес безперервного вибору та прийняття рішення на основі порівняння поведінкових альтернатив і пояснює цілеспрямованість дій, організованість та стійкість цілісної діяльності, спрямованої на досягнення певної мети.

Мотив на відміну мотивації – те, що належить самому суб'єкту поведінки, його стійким особистісним властивостям, що зсередини спонукає до скоєння певних дій.

У сучасній психології термін мотивація використовується у подвійному значенні:

- по-перше, це сукупність збуджень, що викликають активність людини і визначають її активність, тобто система факторів, що детермінують поведінку (сюди входять: потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо) [114];

- по-друге, це процес формування мотивів, характеристика процесу, який стимулює та підтримує поведінкову активність на певному рівні [49, с.206].

Отже, мотивація – це, передусім, процес свідомого формування мотиву як первинного ступеня вольового акту. При цьому уявлення про мотивацію виникають при спробі пояснення, а не опису поведінки [2, с.167].

Це пошук відповіді на такі питання, як «чому?», «навіщо?», «заради чого?», «з якою метою?», «який сенс?». Виявлення та опис причин стійких змін поведінки і є відповідь на питання про мотивацію вчинків. Мотив, на відміну мотивації це складне інтегральне психологічне утворення, що збуджує людину до свідомих дій, вчинків і виступає їх основою. Він включає багато факторів: потреби; цілі; збудження; бажання [2, с.169].

Таким чином, мотив – це продукт мотивації, тобто психічної діяльності, кінцевою метою якої є формування активності людини та збудження до досягнення обраної мети.

Термін мотив у буквальному значенні означає «спонукання». У зв'язку з цим під мотивом розуміють усе, що спонукає людину до будь-якої дії [88, с.61].

При цьому таких спонукань відносно велика кількість. До них відносять внутрішні та зовнішні мотиви. Мотиви, які безпосередньо пов'язані з діяльністю, але впливають на її успішність, називаються зовнішніми. У свою чергу, внутрішні мотиви пов'язані безпосередньо з процесом навчання, його конкретними результатами [78, с.71].

Чеський психолог Йозеф Лінгарт позначає терміном «мотиваційна констеляція» сукупність умов та факторів, що зумовлюють мотиваційний акт, який відповідає нашому розумінню мотиву як інтегрального психологічного утворення [69, с.407].

Класифікують мотиви по-різному, наприклад, за спрямованістю та змістом виділяють такі види:

1. Соціальні мотиви (відповідальність, розуміння значущості навчання для суспільства).
2. Пізнавальні мотиви (прагнення отримати більше знань з усіх предметів, стати ерудованим).
3. Професійно-ціннісні мотиви (без знань нічого очікувати хорошої професії).

4. Естетичні мотиви (від навчання отримуєш задоволення, розкриваєш свої приховані здібності та таланти).

5. Комунікативні мотиви (можливість розширювати своє коло спілкування завдяки підвищенню свого інтелектуального рівня та новим знайомствам).

6. Статусно-позиційні мотиви (прагнення через навчання чи громадську діяльність утвердитися у суспільстві, своєму ЗВО, групі тощо).

7. Традиційно-історичні мотиви (встановлені стереотипи, що виникли у суспільстві та зміцнилися з часом).

8. Утилітарно-практичні мотиви (необхідність отримання свідоцтва про освіту, що дозволяє отримати заповітне робоче місце).

9. Навчально-пізнавальні мотиви (прагнення засвоїти окремий предмет, що цікавить, і навчитися самоосвіті).

10. Неусвідомлені мотиви (ґрунтується на повному нерозумінні сенсу одержуваної інформації та повній відсутності інтересу до пізнавального процесу) [77].

Трактування мотивів діяльності у роботах науковців має дуже широке значення, серед них спостерігається різність у питанні взаємозв'язку потреб та мотивів.

А. Маслоу вважає, що мотив виражається у стані фізіологічного розбалансування потреби... Реакція мотивованої поведінки полягає в діях, спрямованих на усунення розбалансування. Саме А. Маслоу створив фундаментальну класифікацію мотивів, принципово відмінну від раніше існуючих. Він розглядає цілі групи мотивів, які впорядковані в ціннісній ієрархії відповідно до їхньої ролі у розвитку особистості [81].

Д. МакКлелланд стверджує, що мотивом стає сильна афективна асоціація, яка характеризується передбаченням цільової реакції і заснована на минулій асоціації певних ознак із задоволенням чи розпачем [75, с.154].

А. Врум пише, що мотив – це процес, який керує вибором, що здійснює індивід серед альтернативних форм довільної активності [27, с.92].

На думку Л.Ф. Обухова, мотив – вербалізація мети та програми, що дає можливість цій особистості розпочати певну діяльність [91, с.98].

О.М. Леонтьєв розглядав мотив як мислимий об'єкт, у якому конкретизується потреба і який утворює її предметний зміст [66, с.157].

На думку Т.О. Грабовської, потреба як система усвідомлених і неусвідомлених потягів характеризується відносною стійкістю, тоді як мотиви можуть дуже часто бути тимчасовими. Дослідник стверджує, що багато мотивів взагалі не пов'язані з наявними потребами людини. Наприклад, вимога, наказ та інші впливи відбиваючись у свідомості, можуть стати мотивами, попри справжню потребу особистості [32].

О.В. Хухлаєва вважає, що під мотивом завжди ховається проблема потреб дійсності, однак у понятті «потреба» мотив прихований. На думку автора, мотив – це об'єкт, який відповідає тій чи іншій потребі, і який, у тій чи іншій формі відбивається суб'єктом, веде його до діяльності [124, с.146].

Разом з тим, багато дослідників трактують мотив діяльності значно ширше. Так, В.К. Вілюнас, характеризуючи мотив як свідомий стимул, вважає, що він у своїй змістовності формується у міру того, як людина враховує, оцінює, зважує обставини, в яких перебуває, та усвідомлює мету, яка постає перед нею [23, с.110].

Трактування, близьке до думки В.К. Вілюнас, пропонує Т.С. Пак, який стверджує, що мотивом вчинку є стимул, який призводить до його завершення [93, с.38].

О.Г. Маклаков зазначає, що мотив (у широкому значенні) – це стимул до діяльності, який містить як когнітивний елемент (предмет необхідності), так і афективний, що виходить із потреби [76, с. 201].

На відміну від цієї думки, І.В. Шаповаленко вважає, що діапазон поняття мотив обмежується факторами, що сприяють соціальному здійсненню дії. Крім того, мотив не є рушійним фактором, він є безпосередньою причиною дії.

У зв'язку з цим мотив – це складне психологічне утворення, яке виникає в результаті складного процесу мотивації [127, с.247].

На думку В.Г. Леонтьєва, під цільовими мотивами доцільно розуміти ті спонукання, від яких залежить цілеспрямований характер дій [67, с.69].

Т.О. Гордєєва зазначає, що мотив – те, що призводить прагнення людини до даної, а не якоїсь іншої мети. Мотивами слід називати потреби, інтереси та інші спонукання людини до діяльності, що зумовлені вимогами її життя [30, с.67]. З нею погоджується і С.С. Занюк, який зазначає, що психологічно мотив означає спонукання людини до діяльності. Мотивами можуть бути знання, потреби, які змушують людини прагнути мети [42, с. 101]. Цього погляду дотримуються Т.В. Ексакусто та О.М. Істратова, які вказують, що поняття мотив означає спонукальну причину дій та вчинків людини [50, с.55].

А.К. Маркова під мотивами вчення розуміє спрямованість студента на різні види навчальної діяльності:

- широкий пізнавальний мотив спрямовано на засвоєння нових знань (зініціюється і підтримується повідомленням цікавих фактів);

- навчально-пізнавальний мотив, що спонукає до оволодіння способами здобування знань (зініціюється і підтримується баченням можливості діяти у навчанні різними способами);

- мотив самоосвіти (зініціюється та підтримується зв'язками навчального змісту з суб'єктивним досвідом учня, його особистісними очікуваннями, навчанням прийомів та навичок самооцінки, самоорганізації) [78, с.77]

Аналіз наявних психологічних та педагогічних словників свідчить про майже ідентичну тенденцію у визначенні поняття мотиву. Так, в електронному підручнику А.В.Петровського «Психологія» зазначається, що мотивом є спонукальна причина дій та вчинків людини [102].

Мотив є важливим компонентом у структурі людської діяльності, без нього неможливо розкрити її психічну природу. Основою мотивів діяльності є його різноманітні потреби. Внаслідок усвідомлення та переживання потреб первинних (природних) та вторинних (матеріальних та духовних) у людини виникають певні спонукання до дій, завдяки яким ці потреби задовольняються. За формою відображення змісту цих потреб мотивами можуть бути уявлення, думки, поняття, ідеї, моральні ідеали, інтереси, переживання [102].

У психологічному словнику-довіднику М. Кордуелла наголошується, що мотив – це причина, яка спонукає до діяльності, що спрямована на задоволення певних потреб. У мотиві конкретизуються потреби, які визначають його і самі змінюються, внаслідок розширення кола об'єктів, які їх задовольняють. Якщо первинна форма існування мотиву охоплює реальні об'єкти, з допомогою яких людина задовольняє свої потреби, то на більш пізньому етапі ними можуть бути думки, мрії, ідеї, інтереси тощо [61, с. 219].

Б.Г. Мещерякова, В.П. Зінченко поняття мотив трактують так:

- спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб суб'єкта, сукупність зовнішніх та внутрішніх умов, які викликають активність суб'єкта та визначають його спрямованість;

- спонукаючий і визначальний вибір спрямованості діяльності на предмет, заради якого вона здійснюється;

- усвідомлена причина, що лежить в основі вибору дій та вчинків особистості [83, с..336].

Вивченням мотивів із позицій ставлень особистості займався Є.А. Климов, який аналізував мотиви як взаємини особистості [54, с.57]. Коваленко О.Є. розглядає мотиви у взаємозв'язку з потребами особистості [55, с.274].

Численні дослідження проведено вітчизняними психологами з питань мотивів навчання.

Так, Л.І. Божович та її співробітники та послідовники тривалий час вивчають мотиви школярів. Їхні роботи мали велике значення для розвитку проблеми мотивації навчання. Разом з тим перспективним для подальшого розвитку цієї галузі психології стало її положення про взаємозв'язок мотивів із спрямованістю особистості та з її ставленням до навколишньої дійсності, а також про структурність мотивації [9, 10].

На відміну від попередніх трактувань поняття, І.М. Кондаков звертається до внутрішньої сфери особистості. На його думку, мотив – це внутрішня спонукальна причина дій та вчинків людини. Якщо мета визначає, як вчинити, то мотив розкриває, навіщо здійснюється чи здійснено вчинок [59, с.380].

Мотиви є стійкими рисами (проявами, атрибутами) особистості. Коли стверджують, що певній людині притаманний пізнавальний мотив, то мають на увазі, що у багатьох ситуаціях він виявляє інтерес до змісту та процесу діяльності, або пізнавальну мотивацію [52].

Проте, мотивація – це мотиви й ситуативні чинники (вплив різних людей, специфіка діяльності та ситуації тощо). Мотивація діяльності та активність учня обумовлені не тільки інтенсивністю мотивів (стійких особистісних утворень, що проявляються за різних обставин), а й вимогами, установками викладача та іншими ситуативними факторами [53, с. 50].

Певним мотивом (чи навіть сукупністю мотивів) мотивація учбової діяльності не вичерпується. У формуванні мотиву беруть участь емоції. На першій стадії – це переживання потреби, на другій – це емоційна пам'ять, яка визначає засоби та шляхи задоволення потреб залежно від того, які емоційні переживання були пов'язані у людини з тією чи іншою метою та засобом досягнення її у минулому [51, с.87].

Мотиви, потреби та мета (цілі) – є основними складовими мотиваційної сфери людини. Потреба як стан особистості завжди пов'язані з наявністю в людини почуття незадоволеності, дефіцитом того, що потрібно організму (особистості).

Друге після потреби за своїм мотиваційним значенням поняття – мета. Метою називають той безпосередньо усвідомлюваний результат, який на даний момент спрямовано дію, пов'язаний з діяльністю, що задовольняє актуалізовану потребу. Чим більше у людини різноманітних мотивів, потреб та цілей, тим більш розвиненою є її мотиваційна сфера [81, с.217].

Надмірна складність навчальної діяльності, несприятлива життєва ситуація призводить до зниження як мотивації, так й ефективності самої навчальної діяльності. Таким чином, мотивація – це сукупність всіх факторів (як особистісних, так і ситуативних), що спонукають до активності (діяльності) людини [82].

Процесуальний складник (компонент) мотивації набуває особливого значення у грі. Адже мотив гри у її процесі, а не в результаті. Наприклад, коли дитина грає, будує з кубиків будинок, мотив гри полягає не в тому, щоб щось створити, а в процесі гри, тобто в сенсі самої діяльності. Не виграти, а грати – така загальна формула мотивації гри. Однак у іграх є також результативна складова. Як і будь-яка діяльність, гра демонструє поєднання процесуального та результативного компонентів мотивації [84].

Результативна складова мотивації, з одного боку, пов'язана з перспективними цілями, а з іншого – з прийняттям людиною цілей та завдань у самій діяльності.

Успіх у будь-якій діяльності залежить не тільки від здібностей та знань, а й від мотивації (тобто від прагнення самоствердитись, досягати високих результатів, наслідувати кумирів тощо). Високомотивовані люди більше працюють і, як правило, досягають найкращих результатів у діяльності.

Часто трапляється так, що менш здатний, але більш мотивований учень досягає більших успіхів у навчальній діяльності, ніж його обдарований товариш. Це і не дивно, оскільки людина з високим рівнем мотивації багато працює і досягає найкращих результатів.

Виходячи з цього, мотивація – це один із найважливіших факторів (поряд із здібностями, знаннями, навичками), який забезпечує успіх у діяльності.

Стадії формування мотиву та його зміст залежить від стимулів, під впливом яких починається формування мотиву:

- фізичних – зовнішніх (подразники, сигнали), внутрішніх (дефіцит чогось в організмі);
- соціальних (прохання, вимога, наказ, спонукання) [87].

Перша стадія – прийняття стимулу, формування потреби та первинного (абстрактного) мотиву. Для того щоб недолік (органічна потреба) перетворилася на потребу особистості, необхідно, щоб людина прийняла цей стимул. А для цього потрібно:

- по-перше, щоб стимул був усвідомлений людиною;
- по-друге, щоб вона досягла за інтенсивністю певного порогу, після якого починається хвилювання у людини з приводу дискомфорту, переживання (найчастіше як неприємного);
- по-третє, щоб людина захотіла позбутися цього неприємного переживання.

Тільки тоді виникає збудження для задоволення, а це означає, що сформувалася потреба особистості, яка, як акумулятор, заряджає енергією всю пошукову активність людини.

Друга стадія – пошукова активність (внутрішня та зовнішня), пов'язана з вибором можливих засобів задоволення потреб у цих умовах. Внутрішня пошукова активність пов'язана з вибором конкретних предметів та умов їх досягнення. Вибір здійснюється з урахуванням багатьох факторів (мотиваторів):

- конкретних зовнішніх умов (місцезнаходження людини, засобів, що знаходяться під рукою тощо);
- наявність у людини можливості (є певні знання, вміння, властивості, фінансове становище тощо);
- моральних цінностей (наявності певних ідеалів, установок, відносин).

Третя стадія – вибір конкретної мети та формування наміру її досягти. Після розгляду різних варіантів задоволення потреб людина має зупинитися, вибрати конкретну мету та шлях її досягнення. Отже, на третій стадії завершується формування конкретного мотиву, тобто переведення стимулу на свідоме, навмисне збудження до дії, вчинку намір досягти поставленої мети [11, с.416-417].

Крім мотивів, цілей і потреб, як спонукачі людської поведінки розглядаються також інтереси, завдання, бажання та наміри.

Інтересом називають особливий мотиваційний стан пізнавального характеру, який, як правило, безпосередньо не пов'язаний з якоюсь однією, актуальною в даний момент часу, потребою. Інтерес до себе може викликати будь-яку несподівану подію, що мимоволі привернула до себе увагу, будь-який новий предмет, що з'явився в полі зору, будь-який випадковий слуховий або інший подразник [11, с. 90].

Завдання, як приватний ситуаційно-мотиваційний фактор, виникає тоді, коли в ході виконання дії, спрямованої на досягнення певної мети, організм наштовхується на перешкоду, яку необхідно подолати, щоб рухатися далі.

Бажання і наміри миттєво виникають і часто змінюють одне одного як мотиваційні суб'єктивні стани і відповідають умовам виконання дії, що змінюється.

Інтереси, завдання, бажання і наміри, хоч і входять у систему мотиваційних чинників, беруть участь у мотивації поведінки, проте виконують у ній не так спонукальну, скільки інструментальну роль. Вони більше відповідальні за стиль, а не за спрямованість поведінки [11, с.92].

Мотивація поведінки людини може бути свідомою та несвідомою. Це означає, що одні потреби та цілі, які керують поведінкою людини, усвідомлюються, інші – ні. Багато психологічних проблем отримують своє рішення, як тільки ми відмовляємося від думки про те, ніби людина завжди

усвідомлює мотиви своїх дій, вчинків, думок та почуттів. Насправді її справжні мотиви не обов'язково такі, якими вони здаються.

У психологічних роботах найчастіше можна зустріти поняття «мотиваційна сфера особистості». На відміну від спрямованості особистості, яка пов'язана з домінуючими потребами та інтересами, під мотиваційною сферою особистості розуміють всю наявну у даної людини сукупність мотиваційних утворень: мотивів, потреб, цілей, атитюдів, поведінкових патернів, інтересів. З погляду розвиненості її характеризують за широтою, гнучкістю та ієрархією [11, с.417].

Під широтою мотиваційної сфери розуміється якісна різноманітність мотиваційних чинників. Чим більше у людини різноманітних мотивів, потреб, інтересів та цілей, тим більш розвинутою є її мотиваційна сфера.

Проте, слід безпосередньо пов'язувати розвиток мотиваційної сфери людини з кількістю наявних у неї різноманітних потреб, схильностей, інтересів. Звичайно, погано, коли сфера інтересів людини надто звужена і обмежена лише одним-двома аспектами професійної діяльності, розваг тощо. Але навряд чи можна вітати й іншу крайність, коли людина виявляє інтерес до всього, серйозно нічим не займаючись.

Гнучкість мотиваційної сфери характеризується, за Р.С. Немовим, різноманітністю засобів, за допомогою яких може бути задоволена та сама потреба [89, с.307]. Тобто, мова йде фактично про заміщення однієї мети іншою.

Цілеспрямоване формування мотиваційної сфери особистості – це формування самої особистості, тобто завданням педагога є розвиток інтересів, формування навичок, вміння ставити перед собою цілі тощо [90, с.103].

Особливе місце в мотиваційній сфері особистості займають мотиви спілкування, які, з одного боку, тісно пов'язані з мотивами діяльності, бо в процесі спільної діяльності особистість неминуче вступає у спілкування; з

іншого боку, вони тісно пов'язані з мотивами поведінки, які обмежуються рамками діяльності. Цей тісний зв'язок не виключає їх самостійності у мотиваційній сфері особистості.

Процес виникнення і становлення мотивів зазвичай передбачає засвоєння соціального досвіду, особистий індивідуальний досвід, його осмислення, позитивні успіхи в даній діяльності, сприятливе ставлення соціального оточення до даної діяльності (даної поведінки).

Одним із основних мотивів свідомого навчання є прагнення підготуватися до майбутньої професійної діяльності. Професійна орієнтація завжди є складовою всебічного розвитку людини [99].

Вибір професії – виключно складний, суто індивідуальний акт, безпосередньо зумовлений інтересами та схильностями молодшої людини, її самооцінкою та рівнем домагань, ідеалами та ціннісними орієнтаціями, уявленнями про себе, про свої очікування, про свою можливу соціальну та професійну роль. Вибір професії має бути свідомим та самостійним. В умовах глобалізації суспільства навіть за найсприятливіших обставин вибір професії стає дедалі важчим завданням, оскільки саме суспільство стає дедалі складнішим [108].

Навчання студентів виявляється ефективним, якщо його цілі, зміст та методи будуть пов'язані з проблемами самих студентів, орієнтовані безпосередньо або опосередковано на їх практичну діяльність, а також якщо перед студентами відкриваються перспективи дієвої допомоги у вирішенні завдань, пов'язаних з обраною професією [98, с.19].

Кожному педагогу потрібно пам'ятати головне: викладач ЗВО повинен розвивати у студентів відчуття впевненості та успішності, встановлювати важкі, але досяжні цілі, створювати атмосферу конкурентності, регулювати підбір завдань так, щоб постійно підтримувати оптимальну мотивацію до використання свого потенціалу в області спонукування студентів до навчання.

1.2 Психологічні особливості студентів

Юність – напружений період формування моральної свідомості, вироблення ціннісних орієнтацій та ідеалів, сталого світогляду, громадянських аспектів особистості.

Б. Г. Ананьєв, А.В Дмитрієв, І.С. Кон, В.Т. Лісовський, З.Ф. Єсарєва виділяють ранню юність, тобто старший шкільний вік (від 15 до 18 років) та пізню юність (від 18 до 23 років) [29, с.8].

Психологічними особливостями студентів-першокурсників розглядаються: саморефлексія, усвідомлення власної індивідуальності, формування життєвих планів, готовність до самовизначення, установка на свідому побудову власного життя, поступове включення у різні сфери життя [46, с.37].

Студентський вік відкриває ступінь індивідуалізації та збігається з періодом кризи юності (17-21 рік). Ступінь індивідуалізації є етапом у духовному житті людини, пов'язаний з виробленням власного світогляду, з визначенням своєї самобутності та унікальності. Криза юності – це початок становлення справжнього авторства у визначенні та реалізації свого погляду на життя і індивідуального способу життя. Відокремлюючись від образу себе в очах найближчого оточення, долаючи професійно-позиційні та політичні детермінації покоління, об'єктивуючи багато своїх якостей як «не-Я», людина стає відповідальною за власну суб'єктність, яка часто складалася не з волі і без відома її носія. Цей мотив пристрасті та невпинного розсекречення власної самості, переживання почуттів втрати колишніх цінностей, уявлень, інтересів та пов'язане з цим розчарування, і дозволяє кваліфікувати даний період як критичний – криза юності [47, с.63].

Перехід до дорослого життя, як і будь-який перехідний етап, містить у собі внутрішні суперечності, пов'язані з особливостями розвитку особистості. З одного боку, молода людина, яка починає самостійне життя в суспільстві,

набуває статусу дорослої людини. Але, з іншого боку, досвіду «дорослого» життя в нього ще немає, молодій людині ще належить його придбати.

Різні «дорослі» ролі засвоюються не відразу і одночасно. Молода людина намагається всіляко підкреслити свою самостійність у виборі та прийнятті рішень, однак сам цей вибір нерідко здійснює імпульсивно, під впливом обставин. Вона болісно сприймає коли, як здається, обмежують її самостійність, коли критикують її непродумані рішення, проте внутрішній самоконтроль в неї розвинений ще недостатньо [65].

Як будь-який критичний період у психічному розвитку, криза юності має свої негативні та позитивні сторони. Негативні моменти кризи пов'язані з втратою налагоджених форм життя – взаємин з іншими, способів та форм навчальної діяльності, звичних умов життєдіяльності і вступом у новий період життя, для якого ще немає необхідних умов життєдіяльності. Позитивна сторона кризи молодості пов'язана з новими можливостями становлення індивідуальності людини, формування громадянської відповідальності, свідомої і цілеспрямованої самоосвіти [25, с.44].

Психологічною основою кризи юності є порівняння Я-ідеального з Я-реальним, співвідношення ідеального уявлення про професію та реальну професію, необхідність дієвого підтвердження професійного вибору. Але Я-ідеальне ще не вивірено і може бути випадковим, а Я-реальне повністю не оцінене самою особистістю. Єдиний спосіб зняти це протиріччя – творчо-формуюча діяльність, у ході якої суб'єкт змінює як себе, так і навколишній світ [48, с.70].

Криза юності знаменується суттєвими особистісними перебудовами, які можуть пройти безконфліктно, якщо людина буде підготовлена до великих змін у її житті, буде здатна приймати рішення і здійснювати їх, намічати життєві перспективи (далекі та близькі).

Ідеали, звільнені від елементів ілюзорності, властивої споглядальної юності, стають для молодшої людини орієнтиром у практичній діяльності. У

міру набуття досвіду прийняття самостійних рішень, наполегливості в їх реалізації, прийняття відповідальності за наслідки своїх дій та вчинків відбувається самовизначення особистості: знаходження (довизначення) сенсу свого життя, передбачення майбутнього життєвого шляху, формування реальних життєвих планів [25, с.48]

З формуванням життєвих планів, що відповідають рівню домагань, власним можливостям та індивідуальним здібностям, криза юності долається. Починається процес активного освоєння професійної діяльності, соціальних ролей дорослої людини, пошук супутника життя, встановлення кола знайомств, розширення соціального та суспільного життя. Якщо побудова життєвих планів затримується, молода людина продовжує пошуки свого місця у житті, змінює роботу, навчальні заклади тощо [74, с.88].

Для всіх юнаків та дівчат важливо знайти своє місце у суспільстві, побудувати нові відносини з іншими. Незадоволеність молодої людини існуючими формами спілкування, невміння зрозуміти і висловити свої бурхливі, хвилюючі переживання призводять до накопичення невисловленого, неусвідомленого, потаємного. З цих переживань беруть початок захоплення юнаків та дівчат ритмічною, виразною музикою, віршуванням, малюванням, які їм виступають способами творчого самовираження та самопізнання [74, с.91].

У кризі юності молоді люди вперше стикаються з екзистенційною кризою – кризою сенсу життя. Основний пафос цього періоду – самовизначення, пошук свого місця у житті. «Задаючись питанням про сенс життя, – пише І.С. Кон, – юнак хоче усвідомити не тільки об'єктивне, громадське значення можливих напрямів діяльності, а й знайти її особистісний сенс, зрозуміти, що може дати ця діяльність йому самому, наскільки відповідає вона його індивідуальності: яке саме його місце у цьому світі, і в якій саме діяльності в найбільшій мірі розкриються його індивідуальні здібності?» [58, с.134].

Відсутність внутрішніх засобів розв'язання кризи призводить до таких негативних варіантів розвитку, як наркоманія, алкоголізм. Крайня форма нездатності впоратися із кризою призводить до суїциду. З протесту проти масовості та знеособленості відносин дорослого життя виростають об'єднання та неформальні групи: хіпі, рокерів, панків тощо [58, с.144].

Важливе місце у індивідуальному розвитку молоді займають питання професійного самопізнання. У зв'язку з домінуванням у свідомості студентів екзистенційних питань, у обраній професії насамперед виокремлюються питання призначення та сутності професії, її суспільної, культурної та соціальної цінності, професійних норм та цінностей, самовизначення та самопізнання. У студентському віці часті розчарування у професійному та життєвому виборі, присутня невідповідність очікувань та уявлень про професію та реальністю її освоєння [60].

Вихідною умовою розвитку кризи юності є вихід юнаків та дівчат у самостійне життя. Цей вихід починається із реалізації життєвих планів.

Найбільш очевидний прояв кризи юності, переходу до самостійного життя зустрічається у юнаків та дівчат, які не вступили до вузів та коледжів. Деяким молодим людям, які не пройшли за конкурсом, здається, що сталася катастрофа. Катастрофа надій переживається дуже важко – необхідно знову починати роботу з самовизначення. Частина юнаків та дівчат наполягають на своєму виборі та відкладають вступ до ЗВО наступного року. Інші обирають навчальні заклади, де менший конкурс, змінюють свій початковий вибір. Однак цей шлях таїть у собі небезпеку подальшого розчарування [64].

Свої небезпеки та труднощі підстерігають юнаків та дівчат, які вступили до навчальних закладів і тим самим підтвердили свої життєві плани. Досягнення первісної мети приносить задоволення. Але у тих, хто вибрав професію не цілком продумано, надалі часто виникають труднощі: один не справляється з навчанням, другий розчарується у спеціальності, третій сумнівається у правильності вибору ЗВО [65].

Вибір професії – одне з головних рішень у житті. Він визначає: ким бути; до якої соціальної групи належати; де працювати; з ким працювати; який спосіб життя обрати; зрештою – все життя [64].

Починаючи навчання у ЗВО, колишній школяр стикається з низкою нових для нього обставин:

- по-перше, різко знижується рівень зовнішнього контролю за діяльністю;
- по-друге, змінюється структура самої навчальної діяльності – мотиви навчання доповнюються і тісно переплітаються із професійними мотивами;
- по-третє, відбувається входження у нову соціальну спільність – «студентство» [122, с. 19].

Процес адаптації першокурсників до ЗВО зазвичай супроводжують негативні переживання, пов'язані з відходом учорашніх учнів зі шкільного колективу з його взаємною допомогою та моральною підтримкою; невідповідністю до навчання у ЗВО; невмінням здійснювати психологічне саморегулювання власної поведінки та діяльності, що посилюється відсутністю звичного повсякденного контролю педагогів; пошуком оптимального режиму праці та відпочинку у нових умовах; налагодженням побуту та самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов у гуртожиток [65].

Різними дослідниками доведено, що у студентів на 3 та 5 курсах виникає криза професійного та особистісного самовизначення, яка проявляється у невпевненості у своїх силах, зростанні тривожності щодо свого майбутнього, зниженні інтересу до вчення, появі сумнівів у правильності вибору професії.

Це є ще однією ознакою недостатньої сформованості особистісної готовності до своєї професійної діяльності. Виникає суперечність між потребами студентів у освоєнні нового виду діяльності та наявними у них для цього засобами [72, с.47].

Особистісна готовність є необхідною умовою успішної професійної самореалізації молодого фахівця. Вона є однією з умов успішної професійної діяльності.

Успішний першокурсник характеризується більшою схильністю до депресивності, порівняно з менш успішним, він більш чутливий, емпатичний, інтернальний. Успішність навчання на другому курсі пов'язана з його стійкістю до труднощів і ступенем консерватизму. У цьому спостерігається зниження рівня самоконтролю та підвищення ступеня своєї відповідальності за життєві досягнення. Успішний третьокурсник відрізняється вищими творчим потенціалом та інтернальністю [72, с.49].

Одним з джерел професійного розвитку є зовнішнє середовище – знання, завдання, що надаються педагогами. Але жодні зусилля педагогів не призведуть до професійного зростання, якщо студент не хоче освоювати матеріал і не рухається сам, тобто не активний, не прагне стати «більшим, ніж він є». Справжній розвиток особистості – це, передусім, саморозвиток, що визначається не зовнішніми впливами, а внутрішньою позицією самої людини [85, с.54].

А.А Бодалев [8], Ю.Л. Верхова [21], Е.Ф. Зеєр [44-46], З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р.С. Гурін [63] підкреслюють, що професійне становлення людини – це тривалий та динамічний процес, що має певні стадії (етапи). Незважаючи на розбіжність у їх назвах, кількість, вікових межах, усі дослідники виділяють:

- 1) стадію підготовки до вибору професії;
- 2) стадію професійної підготовки;
- 3) стадію професійної діяльності.

Ефективність процесу професіоналізації загалом залежить від успішного проходження всіх його стадій та етапів, але особлива роль відводиться стадії професійної підготовки, де зміцнюється професійне становлення студента, формуються професійно важливі якості, необхідні для

майбутньої трудової діяльності, відбувається розвиток своєї особистості засобами професійного навчання.

Н.Я. Калиникова представляє професійне становлення студентів як послідовного проходження трьох етапів – перехідного (1-3 семестр), накопичувального (4-7 семестр), визначального (8-10 семестр). Проходячи через усі ці етапи, студент поступово стає спеціалістом [51, с.45].

Особистісна готовність допомагає студентам усвідомлено підійти до професійної діяльності, зрозуміти та вибрати для себе найкращі напрямки роботи, сприяє ефективній діяльності у вибраних напрямках, та надалі успішній професійній та особистісній самореалізації. Також особистісна готовність може бути умовою профілактики емоційного вигорання як виду професійної дезадаптації [125].

У зв'язку з цим необхідно в рамках навчального процесу організувати включення студента до реальної діяльності практикуючих структур, вирішити питання про узгодження, суміщення форм практичної діяльності з формами навчальної діяльності. Практична діяльність, зокрема, має свою рольову структуру, що включає викладача, студента та інших, що збігається з рольовою структурою навчального процесу.

Під час навчання у ЗВО формується міцна основа трудової, професійної діяльності. Освоєння професії – процес тривалий, що має внутрішні закономірності та якісно своєрідні етапи.

Кожен етап освоєння професії важливий та специфічний. Але особливе значення у становленні професіонала має період початкового входження у навчально-професійну діяльність.

Молода людина має випробувати різні ролі дорослої людини, підтвердити правильність вибору професії, адаптуватися до нового способу життя, побудувати нові зв'язки та стосунки з іншими.

У студентів молодших курсів ставлення до майбутньої професії не має ще вираженого характеру.

Лише поступово, з набуттям професійних знань, студенти глибше осмислюють тонкощі своєї майбутньої спеціальності та своє «Я» у професії [122, с. 22].

До особливостей навчальної діяльності студентів слід віднести: своєрідність цілей і результатів (підготовка до самостійної праці, оволодіння навичками, знаннями, вміннями, розвиток особистісних та професійно важливих якостей); особливий характер об'єкта вивчення (наукові знання, інформація про майбутню працю тощо); діяльність студентів протікає у запланованих умовах [128, с.165].

Істотним показником студента – суб'єкта навчальної діяльності – служить його вміння виконувати усі її види та форми. Перед викладачем постає відповідальна психолого-педагогічна задача формування студента як суб'єкта навчальної діяльності, що передбачає необхідність навчити його вмінню планувати, організовувати свою діяльність [129, с. 40].

Подібна постановка питання вимагає визначити навчальні дії, необхідні для успішного навчання, програму їх виконання на конкретному навчальному матеріалі та чітку організацію щодо їх формування. При цьому зразок виконання цих дій має демонструвати сам викладач з огляду на труднощі адаптаційного періоду навчання студентів-першокурсників. Його вплив на характер освоєння нових ціннісних орієнтацій та мотивації студента неоціненний [129, с.42].

Студентство як соціальна група характеризується соціальною спрямованістю, сформованістю ставлення до майбутньої професії, які є наслідком правильності професійного вибору та адекватності та повноти уявлення студента про професію.

Дослідженням особистості студента та загалом студентської молоді активно займалися такі фахівці та вчені як О.І. Запесоцький, С.М. Іконнікова, В.Т. Лісовський, А.А. Козлов, Ю. І Колесников, Л.Я. Рубін, Т.Е. Петрова, Є.Г. Слуцький.

Якщо розглядати студента як особистість, то згідно з межами студентського віку, а це 18 – 20 років – це період найбільш активного розвитку моральних та естетичних почуттів, становлення та стабілізації характеру та, що особливо важливо, оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: цивільних, професійно-трудова та інших у цей час людина активно включається у самостійну виробничу діяльність, тут відбувається початок трудової біографії та створення власної сім'ї. Перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтації, з одного боку, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією – з іншого, виділяють цей вік як центральний період становлення характеру та інтелекту [119].

Студентський вік характерний і тим, що в цей період досягається багато оптимів розвитку інтелектуальних і фізичних сил.

Час навчання у ЗВО співпадає з другим періодом юності або першим періодом зрілості, що відрізняється складністю становлення особистості.

Характерною рисою морального розвитку на цьому віці є посилення свідомих мотивів поведінки. Помітно зміцнюються ті властивості, яких не вистачало повною мірою у старших класах – цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива, уміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем (способу життя, обов'язку, любові, вірності тощо). Усе це визначає студентський вік та студентство загалом [118].

1.3 Мотивація навчальної діяльності студентів

Сенс освіти – не накопичення «будівельного матеріалу» як знання фактів, понять, закономірностей, умінь, а формування можливості «будувати будинок» [10, з. 52].

Сьогодні, в умовах глобалізації, змінюються взаємини студентів із державою (незатребуваність багатьох спеціальностей, відсутність обов'язкового розподілу тощо), з викладачами, з батьками [12, с. 3].

Почав «працювати» такий фактор, як додаткові заробітки. Вони набули настільки масового характеру, що, по суті, можна говорити про зміну способу життя студентства тому, що, поряд із навчальною, додаткові заробітки стають другою основною діяльністю студентства.

Наразі підробляють 59% студентів, при цьому регулярно підробляють протягом навчального року та у канікули 22% від опитуваних. Працюють в позаурочний час як малозабезпечені, так і ті, хто вважає, що має високий рівень життя.

Додаткові заробітки стають новим стандартом поведінки, символізуючи діяльність, підприємливість студентів. Для 14% студентства підробітки дуже важливі, тому що дозволяють досягти хоча б елементарного рівня життя, оплачувати навчання у ЗВО, для 40% – дозволяють мати «кишенькові» гроші.

Отже, для 54% студентів підробітки стабілізують їхнє матеріальне становище. Ці студенти фактично перетворюються на «заочників», оскільки робота у них превалює над навчанням [12, с. 41-55].

У ЗВО приходять абсолютно різні люди з різними установками та різними «стартовими умовами». Щодо цього дуже цікавий аналіз студентської молоді у зв'язку з обраною ними професією. Вся сукупність сучасних студентів досить явно поділяється на три групи [7, с. 269].

Першу складають студенти, орієнтовані на освіту як на професію. У цій групі найбільша кількість студентів, для яких інтерес до майбутньої роботи, бажання реалізувати себе в ній – найголовніше. Лише вони наголосили на бажанні продовжувати свою освіту в аспірантурі. Усі інші чинники для них менш значущі. У цій групі близько третини студентів.

Другу групу складають студенти, орієнтовані на бізнес. Вона становить близько 26% загальної кількості опитуваних. Ставлення до освіти в них зовсім інше: для них освіта виступає як інструмент (або можливий старт) для того, щоб надалі спробувати створити власну справу, зайнятися бізнесом тощо. Вони розуміють, що з часом і ця сфера вимагатиме освіти, але до своєї професії вони ставляться менш зацікавлено, ніж перша група.

Третю групу складають студенти, яких, з одного боку, можна назвати «невизначеними», з іншого – задавленими різними проблемами особистого, побутового плану. На перший план у них виходять побутові, особисті, житлові, сімейні проблеми. Можна було б сказати, що це група тих, хто «пливе за течією» – вони не можуть обрати свого шляху, для них освіта та професія не становлять того інтересу, як у перших груп. Можливо, самовизначення студентів цієї групи відбудеться пізніше, але можна припустити, що до цієї групи потрапили люди, для яких процес самовизначення, вибору шляху, цілеспрямованості нехарактерний.

Процес вибору професії, навчання у ЗВО став сьогодні для багатьох студентів прагматичним, цілеспрямованим. Цінність освіти як самостійного соціального феномену, що має соціокультурну, особистісну та статусну привабливість, відступила на більш далекий план. Можливо, що різниця цінності освіти минулих та поточних років головним чином полягає саме у цьому.

З появою «комерційного» набору до ЗВО прийшли забезпечені студенти, які не звикли відмовляти собі ні в чому, впевнені в правильності свого професійного вибору (62-77%), добре обізнані про специфіку

майбутньої професійної діяльності (самооцінка в середньому вища на 10% ніж у «бюджетників»). Ці студенти, яких надихає приклад батьків-підприємців, без страху дивляться в майбутнє, яке має для них чітко промальовану професійну перспективу.

Існують також якісні відмінності, зокрема, результати аналізу статистичних даних показують, що у «комерційних» студентів яскравіше виражено прагнення до досягнення успіху у сфері бізнесу (9-18,5%), а «бюджетні» студенти більше оцінюють значущість хорошої освіти, професійної підготовки (30,5-40%), духовно та культурно-багатого життя (36-44%).

Виявилися розбіжності у структурі мотивації здобуття вищої освіти у порівнюваних груп студентів: «бюджетні» студенти загалом висловили традиційні установки – здобути диплом (4-14%), здобути професію (56-62%), вести наукові дослідження (5-15%), пожити студентським життям (8-18%), тоді як у «комерційних» студентів домінує прагнення досягти матеріального благополуччя (43-53%), вільно опанувати іноземні мови (17-41%), стати культурною людиною (33-39%), отримати можливість навчання, роботи за кордоном (20-29%), освоїти теорію та практику підприємництва (10-16%), домогтися поваги у колі знайомих (10-13%), продовжити сімейну традицію (6-9%).

Контингент «комерційних» студентів здебільшого представлений випускниками середніх шкіл, хоча серед них дещо більше осіб, які мають досвід трудової (виробничої) діяльності у галузях народного господарства, ніж серед «бюджетників». Серед їхніх батьків значно більше підприємців, бізнесменів (14-16%), працівників акціонерних товариств, спільних підприємств (11-17%), вищих державних службовців. Саме цій соціальній групі посиљна оплата вищої освіти.

Кожен сьомий «комерційний» студент має власний щомісячний заробіток, а кожен десятий – дохід від самостійного підприємництва.

За кількістю вузівських «відмінників» вони поступаються «бюджетним» студентам [25, с. 33-34].

Слід виділити дещо більше типів сучасних студентів, ніж простий розподіл на «бюджетних» та «комерційних», причому ці типи зустрічаються і в тій, і іншій з описаних груп.

Перший тип умовно можна назвати «підприємцем». Цей студент віддає перевагу досягненню успіху у сфері бізнесу, отримує вищу освіту для того, щоб освоїти теорію та практику підприємництва, швидко просуватися по службі, займатися керівною, організаторською діяльністю, він упевнений у правильності вибору спеціальності, навчання, відповідності йому своїх здібностей, але, водночас, він критичніший до свого навчального закладу, краще знає специфіку професії (можливості професійного зростання, розмір заробітної плати, умови праці, перспективи службової кар'єри), не боїться безробіття, у нього більш розвинені (за самооцінкою) такі актуальні особистісні властивості, як індивідуалізм, професіоналізм, підприємливість, самостійність, здатність змінювати погляди при зміні обставин, швидка адаптація.

Другий тип із тією ж часткою умовності називають «емігрант». Вищу освіту «емігранти» більшою мірою здобувають для того, щоб вільно опанувати іноземні мови, отримати можливості навчання та роботи за кордоном. Вони впевнені у правильності власного вибору спеціальності та, відповідно, здібностей, а також у можливості ЗВО дати їм підготовку на необхідному рівні. У цієї групи студентів добре розвинені (за самооцінкою) індивідуалізм, життєвий оптимізм, легка адаптація до нових умов.

Обом цим типам протистоїть «традиціоналіст». Він цінує хорошу освіту, професійну підготовку, отримує вищу освіту для того, щоб здобути диплом, вести наукові дослідження, менш критичний щодо ЗВО, гірше знає реалії подальшої професійної діяльності, більше побоюється безробіття, у нього сильно розвинені професіоналізм та працездатність, менше –

наполегливість, здатність ризикувати, змінювати погляди при зміні обставин, адаптуватися до нових вимог, життєвий оптимізм.

М.В. Буланова-Топоркова [14] виділяє три основні типи діяльності та поведінки студентів у сфері навчання та пізнання:

1. Перший тип відрізняється комплексним підходом до цілей та завдань навчання у ЗВО. Інтереси студентів зосереджуються на області знань ширше, ніж передбачено програмою, соціальна активність студентів проявляється у всьому різноманітті форм життя вузу. Цей тип діяльності орієнтований на широку спеціалізацію, різнобічну професійну підготовку.

2. Другий тип відрізняється чіткою орієнтацією на вузьку спеціалізацію. І тут пізнавальна діяльність студентів виходить за межі навчальної програми. Однак, якщо першому типу поведінки притаманне подолання рамок програми, так би мовити, вшир, то в даному випадку цей вихід здійснюється углиб. Система духовних запитів студентів звужена рамками «професійних інтересів».

3. Третій тип пізнавальної діяльності студентів передбачає засвоєння знань та набуття навичок лише у межах навчальної програми. Цей тип діяльності (найменш творчий, найменш активний) характерний для 26,8% опитаних студентів. Таким чином, вже в результаті найзагальнішого підходу до аналізу навчально-пізнавальної діяльності студентів виділяються три типологічні групи, кожна з яких має свої моделі поведінки [14, с. 273].

Стосовно навчальної діяльності ряд дослідників виділяють п'ять груп.

1. До першої групи належать студенти, які прагнуть оволодіти знаннями, методами самостійної роботи, набути професійних умінь та навичок, шукають способи раціоналізації навчальної діяльності. Навчальна діяльність для них – необхідний шлях до хорошого оволодіння обраною професією. Вони добре навчаються з усіх предметів навчального циклу. Інтереси цих студентів торкаються широкого кола знань, ширшого, ніж передбачено програмою. Вони активні у всіх галузях навчальної діяльності.

Студенти цієї групи самі активно шукають аргументи, додаткові обґрунтування, порівнюють, зіставляють, знаходять істину, активно обмінюються думками із товаришами, перевіряють достовірність своїх знань.

2. До другої групи належать студенти, які прагнуть здобути знання у всіх сферах навчальної діяльності. Для цієї групи характерне захоплення багатьма видами діяльності, але їм швидко набридає глибоко вникати в суть тих чи інших предметів та навчальних дисциплін. Ось чому вони часто обмежуються поверхневими знаннями. Основний принцип їхньої діяльності – найкраще потроху. Вони, як правило, добре вчаться, але іноді отримують незадовільні оцінки з предметів, які їх не цікавлять.

3. До третьої групи належать студенти, які виявляють інтерес лише до своєї професії. Придбання знань та вся їхня діяльність обмежуються вузькопрофесійними рамками. Для цієї групи студентів характерно цілеспрямоване, виборче придбання знань і лише необхідних (на їхню думку) для майбутньої професійної діяльності. Вони багато читають додаткову літературу, глибоко вивчають спеціальну літературу, ці студенти добре встигають з предметів, пов'язаних зі своєю спеціальністю; водночас не виявляють належного інтересу до суміжних наук та дисциплін навчального плану.

4. До четвертої групи належать студенти, які непогано навчаються, але до навчальної програми ставляться вибірково, виявляють інтерес лише до тих предметів, які їм подобаються. Вони не систематично відвідують навчальні заняття, часто пропускають лекції, семінарські та практичні заняття, не виявляють інтересу до будь-яких видів навчальної діяльності та дисциплін навчального плану, тому що їхні професійні інтереси ще не сформовані.

5. До п'ятої групи відносяться ледарі та байдужі. У ЗВО вони прийшли на крайню вимогу батьків, або «за компанію» з товаришем, або для того, щоб не йти працювати і не потрапити до армії. До навчання ставляться байдуже,

постійно пропускають заняття, мають «хвости», їм допомагають товариші і, найчастіше, дотягують до диплома [14, з. 273-274].

Взявши за відправну точку аналізу практичну діяльність, було обрано 4 групи властивостей, які мають найповніше, на думку В. Т. Лісовського [68], характеризувати студента, а саме орієнтацію на:

- 1) навчання, науку, професію;
- 2) суспільно-політичну діяльність (активну життєву позицію);
- 3) культуру (високу духовність);
- 4) колектив (спілкування у колективі).

Розроблена В. Т. Лісовським типологія студентів виглядає так:

1. «Гармонійний». Вибрав свою спеціальність свідомо. Вчиться дуже добре, бере активну участь у науковій та громадській роботі. Розвинений, культурний, товариський, глибоко та серйозно цікавиться літературою та мистецтвом, подіями суспільного життя, займається спортом. Непримиренний до недоліків, чесний та порядний. Користується авторитетом у колективі як добрий та надійний товариш.

2. «Професіонал». Вибрав свою спеціальність свідомо. Навчається, як правило, добре. У науково-дослідній роботі бере участь рідко, оскільки орієнтований на практику після ЗВО. Бере участь у громадській роботі, сумлінно виконуючи доручення. У міру можливості займається спортом, цікавиться літературою та мистецтвом, головне для нього – гарне навчання. Непримиренний до недоліків, чесний та порядний. Користується повагою у колективі.

3. «Академік». Вибрав свою спеціальність свідомо. Вчиться лише на «відмінно». Орієнтований на навчання в аспірантурі. Тому багато часу віддає науково-дослідній роботі, часом на шкоду іншим заняттям.

4. «Громадський». Йому властива яскраво виражена схильність до суспільної діяльності, яка часто домінує над іншими інтересами і часом негативно позначається на навчальній та науковій активності. Проте

впевнений, що професію вибрав правильно. Цікавиться літературою та мистецтвом, лідер у сфері дозвілля.

5. «Любитель мистецтв». Вчиться, як правило, добре, однак у науковій роботі бере участь рідко, оскільки його інтереси спрямовані здебільшого у сферу літератури та мистецтва. Йому властиві розвинений естетичний смак, широкий світогляд, глибоко художня ерудиція.

6. «Старанний». Вибрав спеціальність не зовсім усвідомлено, але навчається сумлінно, докладаючи максимум зусиль. І хоча не має розвинених здібностей, але заборгованостей, як правило, не має. Не комунікабельний у колективі. Літературою та мистецтвом цікавиться слабо, оскільки багато часу займає навчання, але любить бувати у кіно, на естрадних концертах та дискотеках. Фізкультурою займається у рамках вузівської програми.

7. «Середняк». Вчиться «як вийде», не докладаючи особливих зусиль. І навіть пишається цим. Його принцип: «Отримаю диплом, і працюватиму не гірше за інших». Вибираючи професію, особливо не замислювався. Проте переконаний, що якщо вступив, то ЗВО треба закінчити. Намагається вчитися добре, хоча в процесі навчання не відчуває задоволення.

8. «Розчарований». Людина, як правило, здібна, але обрана спеціальність виявилася для неї малопривабливою. Проте переконаний, що якщо вступив, то ЗВО треба закінчити. Намагається вчитися добре, хоча в процесі навчання не відчуває задоволення. Прагне утвердити себе у різноманітних хобі, мистецтві, спорті.

9. «Ледар». Вчиться, зазвичай, слабо, за принципом «найменшої витрати сил». Але цілком задоволений собою. Про своє професійне визнання не замислюється всерйоз. У науково-дослідній та громадській роботі участі не бере. У колективі студентської групи до нього ставляться як до «баласту». Іноді намагається мовчати, користуватися шпаргалкою, пристосуватися. Коло інтересів переважно у сфері дозвілля.

10. «Творчий». Йому властивий творчий підхід до будь-якої справи – чи то навчання, чи громадська робота, чи сфера дозвілля. Зате ті заняття, де потрібні посидючість, акуратність його не захоплюють. Тому, як правило, навчається нерівно, за принципом «мені це цікаво» чи «мені це не цікаво». Займаючись науково-дослідною роботою, шукає оригінальне самостійне вирішення проблем, не зважаючи на думку визнаних авторитетів.

11. «Богемний». Як правило, успішно навчається на так званих престижних факультетах, зверхньо ставиться до студентів, які навчаються масових професій. Прагне до лідерства в компанії собі подібних, до решти студентів ставиться зневажливо. «Про все» чув, хоча знання його вибіркові. У сфері мистецтва цікавиться переважно «модними» течіями. Завжди має «свою думку», відмінну від думки «маси» [68].

Якщо у 80-ті роки за результатами проведених досліджень більшість студентів відносили себе до типів: «професіонал», «академік», «аматор мистецтва», тобто до типів студентів, переважно орієнтованих на навчання, то у 90-ті роки картина стала змінюватися: близько 30% опитаних студентів віднесли себе до «середняків», близько 15% – до «лідарів». Деякі – до типу «центровиків», визначальною рисою яких є прагнення задоволення життя [68].

У сучасних умовах діяльність вищих навчальних закладів має бути спрямована на створення умов, що сприяють формуванню різнобічної, соціально активної та професійно-мобільної особистості спеціаліста та забезпечують високу якість його підготовки. Вирішення цієї проблеми охоплює всі складові елементи освітнього процесу у ЗВО та багато в чому визначається успішністю управління на всіх етапах підготовки майбутнього професіонала.

У працях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено різні сторони проблеми формування позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності у ЗВО, у яких:

1) проведено аналіз мотивів вступу до вищого навчального закладу (С.В. Бобровицька, О.В. Гилюн, Г.А. Мухіна, А.Н. Мечніков, Ф.М. Рахматуліна та інші);

2) виявлено динаміку змін мотивів на різних курсах (С.В. Бобровицька, Н.В. Бордовська, Р.С. Вайсман, А.О. Реан, П.М. Якобсон та інші);

3) виділено умови, які сприяють формуванню у студентів позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності (Н.П. Волкова, А.І. Гебос, С.С. Занюк, В.Я. Кикоть, В.Є. Михайличенко, В.В. Полянська, О.Б. Тарнопольський, В.А. Якунін та інші.

Проаналізувавши дані, отримані науковцями, можемо зробити висновок, що тільки 47% абітурієнтів мають мотив – оволодіння професією, мотиви решти абітурієнтів – легкість, з їх точки зору, вступу, можливість спілкування з однолітками, необхідність мати час для самовизначення, престижність диплома вищої освіти (саме диплому, а не освіти).

Тому одним із основних завдань сучасних педагогів стає формування у студентів стійкої мотивації до навчання впродовж життя, що допоможе їм визначитися професійно та стати кваліфікованими спеціалістами.

У психологічних дослідженнях, присвячених мотивації майбутньої професійної діяльності, визначено кілька груп мотивів вибору професії:

1) *соціальні* (бажання своєю працею сприяти суспільному прогресу, зайняти гідне місце в суспільстві відповідно до інтересів і можливостей);

2) *моральні* (приносити користь людям, надавати їм допомогу, спілкуватися);

3) *естетичні* (прагнення до краси, гармонії, бажання працювати за спеціальністю, що пов'язана зі створенням красивого, високого);

4) *пізнавальні* (прагнення до оволодіння спеціальними знаннями, до проникнення у сутність професійної діяльності, усередину явищ і подій);
творчі (можливість бути оригінальним, неповторним, творчим);

5) *матеріальні* мотиви (прагнення мати високооплачувану роботу, пільги);

6) *мотиви престижу* (прагнення, що дозволяють досягти солідного положення у суспільстві, обрання професії, яка забезпечує швидке просування по службі, професії, що «цінується серед друзів і знайомих»);

7) *утилітарні* мотиви (можливість працювати в місті, мати чисту роботу, близькість до будинку, поради та приклади рідних, друзів, знайомих) [2].

Ієрархія мотивів вибору професії багато в чому визначається соціальними й економічними змінами в житті суспільства, культурою, груповою свідомістю і поведінкою [106].

У дослідженні Н.А. Даніличевої та Л.А. Балакіревої представлено ієрархію мотивів вибору професії, у якій перше місце посідають матеріальні мотиви, друге – група соціальних мотивів, третє – моральні, далі йдуть престижні, професійні та пізнавальні, утилітарні, мотиви творчості та, нарешті, естетичні мотиви [36, с.71].

На думку Є.П. Ільїна, майбутня професійна діяльність зумовлюється трьома групами мотивів: власне мотивами трудової діяльності, мотивами вибору професії та мотивами вибору місця роботи [49, с. 45–46].

Весь період навчання у ВНЗ можна розділити на послідовні етапи підготовки студентів до професійної діяльності (*початковий, основний, заключний*). На цих етапах навчання студентів відбувається зміна видів навчальної діяльності від навчально-пізнавальної до навчально-дослідницької, а потім навчально-професійної, що призводить до мотиваційних змін [106].

Досліджуючи мотивацію навчальної діяльності школярів і студентів, Т.О. Гордєєва у структурі мотивації навчальної діяльності виділяє такі п'ять автономних підсистем або складових частин мотиваційного процесу:

- 1) мотиваційно-смісловий блок, до складу якого входять внутрішні та зовнішні мотиви діяльності;
- 2) цільовий блок, що включає особливості цілепокладання;
- 3) інтенціонально-регуляторний блок, який визначає планування діяльності та самоконтроль (саморегуляція) її виконання;
- 4) блок «реакція на невдачу», означає реагування на ситуації перешкоди, труднощі та невдачі котрі виникають у процесі виконання діяльності;
- 5) мотиваційно-поведінковий блок, що характеризує інтегративний прояв завзятості та наполегливості при виконанні діяльності, спрямованої на досягнення поставлених цілей і намірів [31, с.61].

Окремо виділяється блок когнітивних предикторів мотивації навчальної діяльності, що включає систему уявлень про роль різних засобів досягнення успіху (зусилля, здібності, удачу, допомогу інших / вчителів), міру володіння ними, віру у власний потенціал, компетентність та узагальнені уявлення про контрольованість навчального процесу [31, с.90].

Висока позитивна мотивація може відіграти роль компенсуючого чинника у випадку недостатньо високих здібностей; однак у протилежному напрямі цей фактор не спрацьовує – ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву або його низький прояв, не може привести до значних успіхів у навчанні.

Отже, мотиваційна складова навчальної діяльності охоплює пізнавальні потреби, мотиви і сенси навчання. Під час занять у студентів має виникати потреба у самовдосконаленні, самореалізації та самовираженні. Значну роль у формуванні цієї потреби відіграє співробітництво між викладачем та студентами, а також між самими студентами, яке в навчальному процесі відбувається за допомогою діалогу.

Згідно визначення С.С. Занюк, навчально-пізнавальна діяльність – це процес взаємодії людини з навколишнім середовищем, завдяки чому вона

досягає свідомо поставленої мети, яка виникла внаслідок появи потреби вчитися. З цього випливає, що викладач має постійно відтворювати умови, при яких виникає потреба вчитися [39, с. 35].

Виконавши аналіз умов формування позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності, можна визначити умови, що впливають на формування позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Такими умовами виявилися:

- 1) професіоналізм викладача (бажання та вміння навчити);
- 2) ставлення до студента як до компетентної особистості;
- 3) сприяння самовизначенню студента, розвиток позитивних емоцій студента;
- 4) організація навчання як процесу пізнання;
- 5) використання методів, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність;
- 6) усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання;
- 7) професійна спрямованість навчальної діяльності;
- 8) доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується викладачем на занятті;
- 9) постійне створення та «підкріплення» ситуації успіху для невпевнених у своїх силах студентів [41, с.417-423].

Педагоги та психологи поділяють методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності на дві групи: методи формування пізнавального інтересу та методи стимулювання обов'язку й відповідальності в навчанні.

Методи формування пізнавального інтересу – це, насамперед, методи активізації навчання: робота у малих групах, дискусія, «мозковий штурм», аналіз конкретних ситуацій, інсценізація, презентація, проєктні роботи, метоплан тощо.

До цієї групи сучасні педагоги додають ще метод випереджаючого навчання, коли викладач, враховуючи зону найближчого розвитку

особистості, орієнтується не на наявний рівень, а на вищий, якого можна досягти, та метод кооперативного навчання [40, с. 35].

Практика кооперативного навчання базується на роботі студентів у парах та малих групах над завданнями типу рольових та ділових ігор, кейсів, різних навчальних проектів, дискусій та інших видів навчальної діяльності, пов'язаної із пошуком інформації, якої бракує. Воно також забезпечує взаємодопомогу студентів та їх імпліцитне взаємонавчання завдяки різниці в потенціалах знань, навичок та вмінь [40, с. 37].

На цьому етапі слід не забувати про величезні можливості впливу навчального матеріалу на емоційний стан студентів. При вивченні фахових дисциплін навчальний матеріал повинен мати новизну, актуальність, зв'язок із життям.

Методи стимулювання обов'язку і відповідальності – це методи, які привчають жити тих, хто навчається, не тільки за стимулом «хочеться», а й за стимулом «треба». Для цього застосовується оцінка, контроль знань і умінь. Викладач ставить вимоги та контролює виконання цих вимог, вказуючи на недоліки, роблячи слушні зауваження, щоб викликати більш відповідальне ставлення до навчання. Ми підтримуємо думку тих вчених, які вважають, що найбільшу роль у процесі стимулювання обов'язку і відповідальності відіграють роз'яснення, а не накази [56].

Таким чином, одним із основних завдань сучасних педагогів стає формування у студентів стійкої мотивації до навчання впродовж життя, що допоможе їм визначитися професійно та стати висококваліфікованими затребуваними спеціалістами.

Висновки до розділу 1

У результаті проведеного змістовного аналізу першоджерел, присвячених вивченню проблеми мотивації особистості, були отримані наступні висновки, що дозволяють константувати різноманіття теоретичних контекстів, під якими розглядаються всі основні аспекти даної проблеми та основні психологічні категорії цього напрямку.

Розробка проблеми мотивації у сучасній науці пов'язана насамперед із аналізом джерел активації людини, спонукальних сил її діяльності, поведінки, з пошуком відповіді на питання, про причини, що спонукають людину до діяльності, заради чого вона її здійснює.

Мотивація є динамічним процесом, який стимулює та підтримує на певному рівні поведінкову активність індивіда. Вона охоплює систему спонукальних чинників (потреби, мотиви, цілі, наміри тощо), здатних впливати на поведінку людини, стимулювати, підтримувати її на певному рівні, а також пояснювати поведінку й активність людини.

У дипломній роботі розглянуто різні наукові напрями дослідження мотивації – як професійної, так і навчальної діяльності.

Зазначено, що одна з найпоширеніших класифікацій мотивів передбачає їхній поділ на зовнішні та внутрішні.

Внутрішніми називають мотиви, які безпосередньо пов'язані із самою діяльністю, прагненням виконати певну діяльність заради самого процесу діяльності, відчуттям задоволення та радості від цієї активності, а не для одержання винагороди чи внаслідок зовнішніх вимог.

До зовнішніх відносять інші мотиви, які спонукають індивіда до цієї діяльності. Співвідношення зовнішніх і внутрішніх мотивів визначає психологічні особливості структури мотивації навчання студентів.

На сьогоденному етапі трансформації суспільства істотно змінюються зовнішні (соціальні) мотиви навчання, соціальна престижність вищої освіти, значущість професії, потреби суспільства у фахівцях певного напрямку,

уявлення студента про власну реалізацію, що суттєво модифікує внутрішні регуляторні ресурси особистості.

Завдання викладача ЗВО – створювати ситуації успіху, а завдання студента – скористатися цією ситуацією. Ситуація успіху стає умовою переростання негативного ставлення до навчання в позитивне, активне, творче.

Позитивні емоції породжують почуття вдачі, радість, інтелектуальний підйом у процесі розв’язання навчальних завдань, приносять задоволення.

У студентів виникає бажання (мотив) виконувати більш складні завдання і одночасно приходить усвідомлення недостатнього рівня своїх знань та умінь – результатом цих психічних процесів стає формування стійкої потреби у творчому підході до вивчення фахових дисциплін майбутньої професії.

Проаналізувавши роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, які займаються проблемою формування позитивної мотивації до навчально-пізнавального процесу, можна визначити умови, що впливають на формування позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів, а саме:

- 1) професіоналізм викладача (бажання та вміння навчити);
- 2) ставлення до студента як до потенційно компетентної особистості;
- 3) сприяння самовизначенню студента, розвиток позитивних емоцій студента;
- 4) організація навчання як процесу пізнання;
- 5) використання методів, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність;
- 6) усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання;
- 7) професійна спрямованість навчальної діяльності;
- 8) доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується викладачем на занятті;

9) постійне створення та «підкріплення» ситуації успіху для невпевнених у своїх силах студентів.

Незважаючи на наявність у сучасній науці значної кількості науково-педагогічних праць, присвячених проблемі формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності у ЗВО, це питання все ще залишається одним із актуальних питань педагогіки та педагогічної практики.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

2.1. Методична база для дослідження мотивації до навчальної діяльності

Проблема мотивації особистості з погляду розробки адекватних методик – завдання досить складне, так як мотиви поведінки та діяльності особистості є найбільш «закритою зоною», що оберігається нею від стороннього проникнення. Недарма кожні два роки з ініціативи Європейської асоціації досліджень навчання (EARLI) проводиться міжнародна конференція, де обговорюються проблеми мотивації, і в тому числі проблеми діагностики потрібно-мотиваційної сфери особистості, мотиваційного регулювання діяльності навчання [94].

А.М. Мітіна вказує на типову помилку викладачів ЗВО, що вони у своїй педагогічній діяльності «неправомірно покладаються на той факт, що студенти прийшли вчитися з власної волі і тому досить мотивовані і зацікавлені в предметі, що вивчають» [86, с. 59].

Мотив не самостворене явище, а результат діяльнісного ставлення до предмета активності. Завдання викладача полягає в тому, щоб розуміти мотивацію навчання студентів. Для того, щоб розуміти мотивацію та прогнозувати мотиваційну динаміку, важливо знати про її стан, спираючись на результати надійного діагностичного інструментарію [94].

На сьогодні найбільш поширені 22 методики дослідження мотивації до навчальної діяльності [112, 116, 117]:

1. Анкета для оцінки рівня шкільної мотивації Н. Лусканової може бути використана для оцінки скринінгового рівня шкільної мотивації учнів початкових класів.

2. «Готовність до ризику» (PSK) Шуберта. Тест дозволяє оцінити рівень готовності до ризику. Ризик сприймається як дія навмання в надії на щасливий результат, або як можлива небезпека, як дія, що виконується в умовах невизначеності.

3. Діагностика групової мотивації (І.Д. Ладанов). Цей тест може застосовуватися як для індивідуального користування, так і для колективної оцінки факторів, що впливають на формування загальногрупової мотивації.

4. Діагностика самооцінки мотивації схвалення (тест на щирість відповідей Д. Марлоу, Д. Краун). Даний тест дозволяє оцінити ваше бажання отримати схвалення оточуючих щодо своїх слів та вчинків. Висока мотивація схвалення свідчить про високу потребу у спілкуванні та навпаки.

5. «Ієрархія потреб» (інші назви «Піраміда потреб», Методика актуальності основних потреб, «Парні порівняння»). Тест використовується для оцінки задоволеності за шкалами: матеріальне становище, потреба у безпеці, у міжособистісних зв'язках, у повазі інших та у самореалізації.

6. Вимірювання потреби у досягненні успіху у студентів. Академічні успіхи студента визначаються не лише рівнем здібностей, розвитком пізнавальних здібностей та інтересів, а й силою мотивації навчання. Одним із мотивів навчання є спонукання до досягнення успіху у навчальній діяльності.

7. «Сходишки спонукань» (А.І. Божович, І.К. Маркова). Результати, отримані за допомогою даної методики, свідчать про співвідношення соціальних і пізнавальних мотивів навчання школяра, які визначаються тим, які мотиви займають перші чотири місця в ієрархії.

8. Методика вивчення мотивації навчання у ЗВО Т.І. Ільїної. Вибір студентами професії та задоволеність нею визначається з переважання мотивів за трьома шкалами: «Придбання знань» (прагнення придбання знань, допитливість); «Опанування професії» (прагнення опанувати професійні знання та сформувані професійно важливі якості); «Отримання диплома»

(прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення пошуку обхідних шляхів при здачі іспитів і заліків).

9. Методика вивчення мотивації успіху студента. На основі оцінок випробуваного підраховується виразність наступних параметрів: успіх як матеріальний рівень життя, успіх – удача, визнання, влада, успіх як результат своєї діяльності, як психічний стан, як подолання перешкод, покликання.

10. Методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів модифікована А.А. Реаном, В.А. Якуніним. На підставі отриманих результатів визначаються рангові місця мотивів навчальної діяльності у певній вибірковій сукупності.

11. Методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів педагогічних спеціальностей, адаптована М.М. Калашниковою, В.Н.Косирєвим, О.В. Щекочихіним. Студенти ранжують список мотивів навчальної діяльності, запропонований авторами методики.

12. Методика вивчення ставлення до навчальних предметів (Г.М. Казанцева). Дозволяє виявити бажані навчальні предмети, причини кращого ставлення до них і, взагалі, які мотиви переважають (світоглядні, суспільні, практично значущі, особистісні та ін.).

13. Методика визначення основних мотивів вибору професії (Є.М. Павлютенков). Ця методика дозволяє встановити роль тих чи інших мотивів під час вибору професії конкретним випробуваним. Піддослідному надається опитувальник, у якому міститься 18 думок про професію. Ці судження визначають 9 груп мотивів (соціальні, моральні, естетичні, пізнавальні, творчі, пов'язані зі змістом праці, матеріальні, престижні та утилітарні).

14. «Мотивація до уникнення невдач». Тест запропонований Т. Елесом (Елерсом), що дозволяє оцінити рівень захисту особистості, мотивації до уникнення невдач, страху перед нещастям.

15. «Мотивація до успіху». Цей тест на оцінку сили мотивації до досягнення мети, до успіху запропонований Т. Елесом (або Т. Елерсом).

16. «Мотивація успіху та страх невдачі» (МУН) А.А. Реан. За допомогою даного опитувальника можна визначити тип мотивації – мотивація успіху (в основі активності особистості лежить потреба в досягненні успіху) і мотивація страху невдачі (активність людини є потребою уникнути зриву, осуду, покарання, невдачі).

17. Мотивація навчальної діяльності: рівні та типи (розробка І.С. Домбровської). Методика визначає рівень розвитку пізнавальної мотивації та соціальної мотивації навчальної діяльності, а також для визначення домінуючого типу мотивації.

18. «Мотивація навчання студентів педагогічного вузу» С.А. Пакуліна, С.М. Кетько. У методиці наведено мотиви вступу до педагогічного вузу, реально діючі мотиви навчальної діяльності та професійні мотиви. До кожного студента проводиться якісний аналіз провідних мотивів навчальної діяльності. По всій вибірці (групі) визначається кількість балів, що становлять ту чи іншу мотиваційну структуру.

19. «Мотиви вибору професії» (Овчарова Р.В.) Ця методика дозволяє визначити провідний тип мотивації під час вибору професії. Текст опитувальника складається з двадцяти тверджень, що характеризують будь-яку професію. Необхідно оцінити, якою мірою кожне з них вплинуло на вибір професії. За допомогою методики можна виявити переважаючий вид мотивації (внутрішні індивідуально-значущі мотиви, внутрішні соціально-значущі мотиви, зовнішні позитивні мотиви та зовнішні негативні мотиви).

20. «Ціннісно-життєві орієнтації» (ЦЖО). Тест адаптований Д.А. Леонтьєвим. За допомогою цього тесту досліджуються уявлення старшокласників про майбутнє життя за такими характеристиками, як наявність або відсутність цілей у майбутньому, осмисленість життєвої перспективи, інтерес до життя, задоволеність життям, уявлення про себе як

про активну та сильну особистість, яка самостійно приймає рішення та контролює своє життя.

21. «Тест гумористичних фраз» (А.Г. Шмельов, А.С. Бабіна). Цей тест дозволяє виявити домінуючу в підсвідомості людини установку на підвищену чутливість в одній із наступних сфер: агресія-самозахист, міжстатеві відносини, згубні звички, гроші, мода, кар'єра, сімейні негаразди, соціальні проблеми, бездарність у мистецтві та іншій творчій справі, людська дурість. Наявність установки в перелічених областях виявляється у тому, що людина у певних гумористичних фразах вловлює саме той сенс, який відповідає її установці.

22. Шкала оцінки потреби у досягненні. Мотивація досягнення – прагнення до поліпшення результатів, незадоволеність досягнутим, наполегливість у досягненні своїх цілей, прагнення досягти свого будь-що – є однією з головних властивостей особистості, що впливають на все людське життя. Виміряти рівень мотивації досягнення можна з допомогою розробленої шкали.

Мотивація набуття професії закладається задовго до вступу до ЗВО і гальмує або ж прискорює та розвиває процес самоствердження молодшої людини як спеціаліста.

Шляхи становлення та особливості мотивації для кожного студента індивідуальні та неповторні. Сила та динаміка мотивації навчання у ЗВО обумовлена різними причинами: престиж вузу, або ж спеціальності, бажання отримати диплом або набути додаткових знань, підвищити свій соціальний статус. Тим не менш, для більшості студентів основною метою навчання у ЗВО продовжує залишатися отримання диплома про вищу освіту.

Як вважає М. Є. Литвак, студенти «за час навчання... фактично тільки дізнаються, де що написано, набувають деякого інтелігентного блиску. Основна частина входження у професію для них починається після закінчення ЗВО» [70, с.173].

В дипломному дослідженні для аналізу мотивації навчальної діяльності використані три методики, а саме: Методика визначення основних мотивів вибору професії (Є.М. Павлютенко), Методика вивчення мотивації навчання у ЗВО (Т.І. Ільїної), Методика вивчення ставлення до навчальних предметів (Г.М. Казанцева) (додатки А, Б, В).

2.2. Діагностика мотивації навчальної діяльності при вивченні фахових дисциплін

Мета діагностичної програми – вивчення особливостей мотивації навчальної діяльності студентів при вивченні фахових дисциплін.

Завдання діагностичної програми:

- 1) виявити провідні мотиви навчальної діяльності студентів;
- 2) встановити зв'язки між мотивацією навчальної діяльності студентів та їх професійною спрямованістю;
- 3) встановити зв'язки між мотивацією навчальної діяльності студентів та їх особистісною спрямованістю;
- 4) встановити зв'язок між мотивацією навчальної діяльності студентів та їх ціннісними орієнтаціями.

Дослідження проводилося на базі Дніпровського фахового коледжу технологій та дизайну (ДФКТД) (м.Дніпро, вул.Ушинського, 3) серед студентів 1-4 курсів спеціальності «Моделювання та конструювання промислових виробів». Студенти ДФКТД беруть участь у різноманітних Всеукраїнських конкурсах, а саме :

- «Золота голка» – міського та обласного рівнів;
- «Кришталевий силует» – міського, обласного рівнів;
- «Київські каштани» – міжнародного рівня.

Після закінчення коледжу є можливість вступити на скорочений курс навчання зі спеціальності до Київського національного університету технологій та дизайну або до приватного Хмельницького інституту моделювання та конструювання швейних виробів.

Методом анкетування нами опитано 23 студента 1-го курсу, 24 студента 2-го курсу, 22 студента 3-го курсу і 17 студентів 4-го курсу. Загалом група опитуваних 86 студентів.

Середній вік опитуваних – 21,5 років.

Опитування проводилося за допомогою наступних методик:

1. Методика визначення основних мотивів вибору професії (Є.М. Павлютенко) (додаток А);
2. Методика вивчення мотивації навчання у ВНЗ (Т.І. Ільїна) (додаток Б);
3. Методика вивчення ставлення до навчальних предметів Г.М.Казанцевої (додаток В).

Діагностика мотивації навчальної діяльності при вивченні фахових дисциплін:

1. Методика визначення основних мотивів вибору професії (Є.М. Павлютенко) дозволяє встановити роль тих чи інших мотивів під час вибору професії. Студентам був наданий опитувальник, у якому міститься 18 думок про професію. Ці судження виявляють 9 груп мотивів (соціальні, моральні, естетичні, пізнавальні, творчі, пов'язані зі змістом праці, матеріальні, престижні та утилітарні).

Інструкція: У запропонованому опитувальнику є 18 думок про професію. Треба оцінити, якою мірою кожне з цих суджень підходить до обраної учнем професії. Відповіді можуть бути 5 видів:

- «Так» – 5 балів;
- «Швидше так, ніж ні» – 4 бали;
- «Важко відповісти» - 0 балів;
- «Швидше ні, ніж так» – 2 бали;
- «Ні» - 1 бал.

Студенти повинні уважно прочитати судження та проставити знак «+» проти цього судження в ту колонку, яка відповідає їхній оцінці.

Для визначення основних мотивів вибору професії необхідно підрахувати суми з кожної групи мотивів. Групи мотивів, що мають максимальну кількість балів, є основними у виборі професії цим випробуваним.

Групи мотивів:

- Соціальні (судження 1 та 2) – бажання своєю працею сприяти суспільному прогресу, соціальна спрямованість на вищі загальнолюдські цілі та потреби.
- Моральні (судження 3 і 4) – прагнення вдосконалення свого морального образу, духовного світу, розвитку моральних якостей.
- Естетичні (судження 5 і 6) – прагнення до естетики праці, її краси, гармонії, сприйняття прекрасного, отримання відчуття радості від діяльності.
- Пізнавальні (судження 7 і 8) – прагнення оволодіти спеціальними знаннями, пізнання змісту конкретної праці.
- Творчі (судження 9 і 10) – прагнення бути оригінальним у роботі, вчинення наукових відкриттів, отримання можливостей творчості.
- Пов'язані зі змістом праці (судження 11 і 12) – чіткі знання про процес праці, спрямованість на розумову та фізичну працю.
- Матеріальні (судження 13 та 14) – прагнення отримувати певні блага.
- Престижні (судження 15 та 16) – прагнення до професій, які цінуються серед знайомих, дозволяють досягти помітного становища у суспільстві, забезпечують швидке просування по службі.
- Утилітарні (судження 17 та 18) – прагнення керувати людьми, робота в місті, чистота та легкість, праці, орієнтація на вуз.

Результати діагностики мотивів вибору професії (за методикою Є.М. Павлютенко) приведені в зведеній таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Зведена таблиця мотивації вибору професії за спеціальністю
«Моделювання та конструювання промислових виробів», бали

№	судження	так	скоріше так, чим ні	важко відповісти	скоріше ні, чим так	ні
1	2	3	4	5	6	7
	<i>Кількість балів за одну відповідь</i>	5	4	0	2	1
1	Дозволяє приносити користь нашому суспільству	-	300 (75 учнів x 4 бали)	0 (11 учнів x 0 балів)	-	-
2	Особиста праця з цієї спеціальності дає змогу зміцнювати мир на землі	-	158 (40 учнів x 4 бали)	0 (46 учнів x 0 балів)	-	-
3	Дозволяє бути завжди у колективі, брати участь у його справах	200 (40 учнів x 5 балів)	186 (46 учнів x 4 бали)	-	-	-
4	Дозволяє вдосконалювати свій духовний світ	130 (26 учнів x 5 балів)	80 (20 учнів x 4 бали)	0 (32 учня x 0 балів)	-	1 (8 учнів x 1 бал)
5	Дозволяє відчувати радість праці	-	256 (64 учня x 4 бали)	0 (22 учня x 0 балів)	-	-
6	Сприяє усвідомленню краси праці	-	312 (78 учня x 4 бали)	-	-	1 (8 учнів x 1 бал)
7	Дозволяє використати всі свої здібності	230 (46 учнів x 5 балів)	128 (32 учня x 4 бали)	-	-	1 (8 учнів x 1 бал)
8	Дозволяє постійно самовдосконалюватись	-	208 (52 учня x 4 бали)	0 (26 учнів x 0 балів)	-	1 (8 учнів x 1 бал)
9	Дає велику змогу творчості	85 (17 учнів x 5 балів)	244 (61 учень x 4 бали)	0 (8 учнів x 0 балів)	-	-
10	Дозволяє бути оригінальним у роботі	85 (17 учнів x 5 балів)	244 (61 учень x 4 бали)	-	-	1 (8 учнів x 1 бал)
11	Вимагає великої розумової напруги	-	124 (31 учень x 4 бали)	0 (55 учнів x 0 балів)	-	-
12	Вимагає великої фізичної напруги	-	344 (86 учнів x 4 бали)	-	-	-
13	Добре оплачується	-	36 (9 учнів x 4 бали)	0 (69 учнів x 0 балів)	-	1 (8 учнів x 1 бал)

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7
	<i>Кількість балів за одну відповідь</i>	5	4	0	2	1
14	Забезпечує стабільне майбутнє	-	104 (26 учнів x 4 бали)	0 (52 учня x 0 балів)	-	1 (8 учнів x 1 бал)
15	Цінується серед друзів та знайомих	-	72 (18 учнів x 4 бали)	0 (68 учнів x 0 балів)	-	-
16	Забезпечує швидке підвищення кваліфікації та професійне зростання	-	-	0 (52 учня x 0 балів)	68 (34 учня x 2 бали)	-
17	Надає можливість працювати у місті	430 (86 учнів x 5 балів)	-	-	-	-
18	Забезпечує вступ та навчання у ЗВО	430 (86 учнів x 5 балів)	-	-	-	-

Розрахунки за методикою визначення основних мотивів вибору професії (Є.М. Павлютенко): абсолютно усі респонденти вважають, що майбутня професія вимагає великої фізичної загрузки (100% опитуваних), але при цьому дозволяє відчувати радість праці (64 учня = 74% респондентів) та сприяє усвідомленню краси праці (78 учнів = 91 % опитуваних).

Несподіваними виявилися відповіді респондентів при ствердженні «Важко відповісти» та "Ні" пп.13-15 таблиці 2.1: майбутні спеціалісти сумніваються, що їх професія буде добре оплачуватися (69+8=77учнів = 90% респондентів); забезпечувати стабільне майбутнє (52+8=60 учнів = 70% респондентів) та чи цінується вона серед друзів та знайомих (68 учнів = 79% респондентів), тобто матеріальні та престижні мотиви пригнічені.

А з приводу забезпечення швидкого підвищення кваліфікації та професійного зростання 52 учня (60%) визнали "важко відповісти" та 34 учня (40%) визнали "скоріше ні, ніж так". Тобто, всі респонденти (52+34=86 учнів) не впевнені у своїй майбутній кар'єрі після закінчення коледжу.

Наше дослідження виявило, що основними мотивами вибору конкретної спеціальності серед студентів 1-4 курсів спеціальності «Моделювання та конструювання промислових виробів» є чисто утилітарні: робота в місті (430 балів = 86 учнів = 100% опитуваних) та орієнтація на майбутнє навчання у закладі вищої освіти (430 балів = 86 учнів = 100 % респондентів).

На рисунку 2.1 представлені результати розподілу за балами ствердження «Так» при визначенні основних мотивів вибору професії за спеціальністю «Моделювання та конструювання промислових виробів».

Рисунок 2.1 – Розподіл за балами ствердження «Так» при визначенні основних мотивів вибору професії

2. На дослідження професійної мотивації була спрямована методика «Мотивації навчання у виші», запропонована Т. Ільїною. Ця методика має три шкали:

- «набуття знань» (прагнення до отримання знань, допитливість);

- «оволодіння професією» (прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувані професійно важливі властивості);

- «отримання диплома» (прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при здачі іспитів і заліків).

Методика складається із 50 тверджень, які можуть оцінюватися особистістю по відношенню до себе позитивно чи негативно. Результати обробляються відповідно за ключем. Методика дозволяє з'ясувати домінування кількісно того чи іншого мотиву.

Розрахунки за методикою Т.І.Льїної «Вивчення мотивації навчання у ВНЗ»: основна маса респондентів віддала перевагу мотивам наступним чином (позитивних відповідей, %): 1) «отримання навичок з конкретної спеціальності з метою працевлаштування» – 63% (54 особи); 2) «придбання знань» – 67% (58 осіб), 3) «отримання диплома» – 100% (86 особи) (рис.2.2).

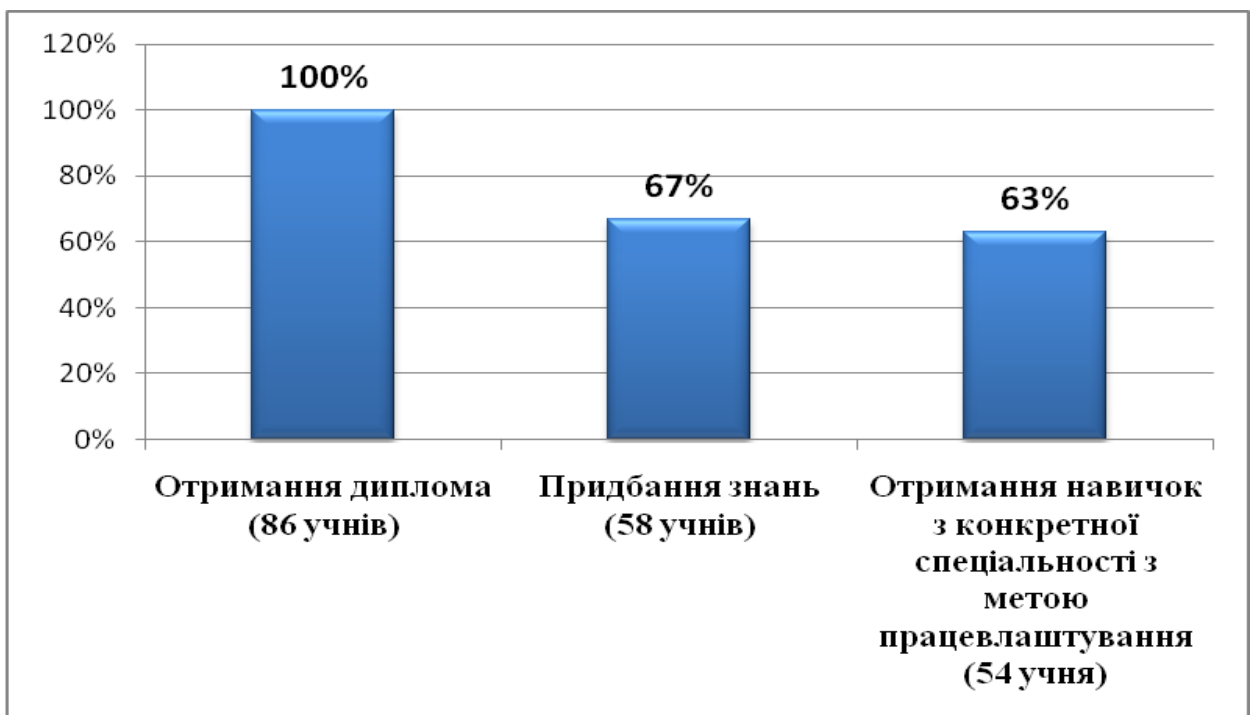

Рисунок 2. 2 - Вивчення мотивації навчання у коледжі

(% від загальної кількості опитуваних учнів за трьома групами факторів)

Таким чином, аналіз результатів показав, що вирішальний вплив на мотивацію навчання студентів коледжу надають три групи факторів:

- 1) перша – формально пристосувальне до навчання для отримання будь-якого диплому по якись-небудь спеціальності;
- 2) друга - універсальне прагнення знання, цілеспрямованість вчення для високої загальної ерудиції;
- 2) третя – соціальна зумовленість навчання, бажання отримати навички з конкретної спеціальності з метою працевлаштування (рис. 2.2).

Тобто, з загальної кількості респондентів 86 учнів коледжу:

- 1) $86-58=28$ учнів (33%) – не намагаються вчитися,
- 2) $86-54=32$ учня (37%) – не хочуть отримувати навички з конкретної спеціальності з метою працевлаштування, АЛЕ при цьому абсолютно всі учні (точніше "всі присутні", 100%) бажають отримати диплом про спеціальну освіту.

9% учнів (8 респондентів) виявилися зовсім байдужими до майбутньої спеціальності та отримання знань. Методом опитування були виявлені причини байдужості до навчання у коледжі за спеціальністю «Моделювання та конструювання промислових виробів»: вступ до коледжу був примусовим з боку батьків, лекції не цікаві («не яскраві»), семінари нудні, в майстернях старе обладнання, в аудиторіях взимку дуже холодно і постійно хочеться спати, працювати за спеціальністю не планують.

100% учнів (86 опитуваних з 1-го по 4-й курс) дали стверджуючу відповідь на запитання №42 анкети: «Найкраще я займаюся, коли мене періодично стимулюють, підганяють».

3. Наступна методика для аналізу мотивації до навчання при вивченні фахових дисциплін – Методика вивчення ставлення до навчальних предметів Г.М. Казанцевої. Вона дозволяє виявити бажані навчальні предмети, причини кращого ставлення до них і, взагалі, які мотиви переважають (світоглядні, суспільні, практично значущі, особистісні тощо).

Найбільш улюбленими предметами виявилися такі предмети: «Історія стилів у костюмі», «Спецмалюнок та художня графіка», «Основи художнього оформлення швейних виробів». Більшість студентів зауважили, що ці предмети є потрібними для майбутньої роботи та «знання з предмета необхідні до вступу в університет».

Таким чином, можна зробити висновок: студенти з великим інтересом вивчають фахові дисципліни, які допоможуть їм вступити до вищого закладу освіти і стануть в нагоді при працевлаштуванні по конкретній спеціальності.

Дисципліна "Економіка організації" не подобається більшості опитаних. Серед причин "нелюбові" респонденти зазначили наступні причини: предмет не потрібно знати всім; предмет важко засвоюється; не отримую задоволення при його вивченні; знання з предмета не відіграють істотної ролі при вступі до інституту; предмет не сприяє розвитку загальної культури; предмет не впливає на зміну знань про навколишній світ; просто нецікаво.

Тут виникає парадокс: навіщо витратити час, фінанси учбового закладу на викладання нефахових дисциплін, якщо учні не хочуть їх сприймати? Може доречно використати досвід Германії та Італії в організації спеціалізованого навчання? Адже в коледжах цих країн основна увага приділяється тільки фаховим дисциплінам, тим самим збільшується кількість навчальних годин для роботи у майстернях. Для охочих розширити свій кругозір є інші спеціалізовані заклади або самовдосконалення за допомогою абсолютно доступних засобів: бібліотек, курсів та інше [62].

Перехід економіки України на англо-саксонську модель економіки відкритого типу (після руйнування планової економіки та радянської системи освіти) показав повну неспроможність молодого покоління грамотно організувати свій час і своє життя. Продовжуючи навчання після школи, вчорашні школярі потрапляють до дистанційного модульного навчання у ЗВО, не маючи навиків планування свого життя на найближчі 5-10-15 років.

Міністерству освіти і науки України треба негайно передивитись учбові і робочі плани навчання і ввести, починаючи з 4-5 класів у загальноосвітніх школах дисципліни з серії "Менеджмент часу" та повернути уроки праці за радянських часів (кулінарна справа; крій та шиття; столярна справа; профорієнтація; суботники з прибирання території школи та інше). Молоде покоління атрофується фізично і морально, черпаючи життєвий досвід в Інтернет мережі. Зовнішнє незалежне оцінювання (тестування) переробилося на фарс, ціна якого – нервові зриви у дітей та батьків.

Зараз в Україні, за відсутності достатньої кількості професійних закладів, коледжів тощо, панівна більшість випускників школи вступають до вищих навчальних закладів. Досвід провідних країн Європи давно довів безперспективність перетворення вищої освіти на загальнообов'язкову. Єдиним наслідком такої практики завжди ставало падіння рівня освіти, яку можна було здобути в університеті. І тому сьогодні існує нагальна потреба піднесення престижності вищої освіти, відновлення старої практики, за якої випускник був безумовно затребуваним на ринку праці. Необхідно відновлення системи середньої професійної освіти, місце якої зараз так невдало намагається заступити вища школа.

На нашу думку, відбір має відбутися не на рівні зарахування до ЗВО, а протягом першого року навчання. Викладач, безумовно, повинен стати кордоном, який стане природним відбором найбільш здібних до навчання студентів. У цьому зв'язку навантаження викладача ні в якому разі не може бути прив'язане до кількості студентів. В останньому випадку викладач не матиме змоги відрахувати баласт, який лише дискредитує систему вищої освіти, бо постійно відчуває загрозу звільнення з роботи, якщо ЗВО не матиме потрібного контингенту студентів.

На сьогодні практика деканата - «тягти за вуха» студентів, які мають заборгованість практично по всіх предметах.

Ректорат, у свою чергу, відчуває себе заручником цієї хибної ситуації і вимагає від деканатів утримати контингент студентів, інакше доведеться скорочувати чисельність викладачів.

Система вищої освіти має повернутися до своєї основної мети – не плодити звітність для міністерства, а готувати спеціаліста високої кваліфікації, у якому суспільство відчуває гостру потребу.

Відсутність розподілу і гарантованого працевлаштування після закінчення ЗВО робить новоспечених спеціалістів зовсім безпомічними. Студенти, які підробляли під час навчання у ЗВО, повертаються до цих підробок в якості постійного місця працевлаштування і дуже часто не за спеціальністю згідно диплома.

На рівні ринку праці, на який в основному і має бути орієнтована система вищої освіти, повинна виникнути ситуація, за якою ринок має формулювати замовлення для системи вищої освіти на спеціальності і вимоги до спеціаліста, який повинен бути працевлаштованим.

На наш погляд, це єдина можливість уникнути перекосу сучасності, коли в розряд престижних професій потрапили виключно гуманітарні дисципліни: правознавство, економічні дисципліни, політологія, соціологія, журналістика, комп'ютерні технології тощо. Саме на ці спеціальності в останні роки спостерігається ажіотажний попит у батьків та абітурієнтів і тримається ненормально високий конкурс, в той час як технічні та інженерні спеціальності рік у рік не набирають запланованого обсягу студентів.

Вища школа має врахувати потреби ринку і прив'язати навчальний процес до потреб суспільства, щоб випускник не починав навчання заново на робочому місці, а навпаки, завойовував собі авторитет рівнем та глибиною своїх знань та вмінь, отриманих під час навчання.

Вища школа також має налагодити моніторинг працевлаштування своїх випускників, це принципова вимога, якщо ЗВО прагне зайняти своє гідне місце на ринку освітніх послуг.

2.3. Розвиток методичного інструментарію вивчення фахових дисциплін

Забезпечення викладачем кожного етапу мотиваційного циклу у вивченні фахових дисциплін має здійснюватися за допомогою спеціальних методів і прийомів.

Серед основних методів і прийомів мотивації при вивченні спецпредметів можна виділити такі, як: комунікативна атака; доведення та переконання; сугестія (навіювання); подолання перешкод; делегування; закріплення позитивного враження [3].

Навчальна мотивація при вивченні фахових дисциплін повинна розглядатися як процес спрямовуючий, регулюючий та активізуючий діяльність майбутніх спеціалістів.

Можна виділити кілька комунікативних методик, які можуть використовуватись для заохочення при вивченні фахових дисциплін [130], а саме:

- стимулювання когнітивних процесів (вирішення проблемних завдань, використання рольових та ділових ігор);
- використання інтерактивних форм та прийомів навчання;
- моделювання та імітація реальних чи віртуальних ситуацій;
- взаємодія викладача в межах малої творчої групи за принципом єднання студентів із різним креативним та інтелектуальним потенціалом.

Викладач має бути психологом і психофізіологом, визначати настрій, самопочуття і активність студентів, уміти за допомогою педагогічних і психологічних прийомів підтримувати високий рівень їх фізичної та розумової працездатності.

Форми та методи інтерактивного навчання в залежності від своєрідності організації методики навчальної діяльності можна поділити на:

а) дискусійні: діалог, групова дискусія, розбір ситуацій із практики, аналіз ситуацій морального вибору тощо;

б) ігрові: дидактичні та творчі ігри, у тому числі ділові (управлінські) ігри, рольові ігри, організаційно-діяльні ігри;

в) тренінгові форми проведення занять (комунікативні тренінги, тренінги сенситивності), які можуть включати дискусійні та ігрові методи навчання [13].

Традиційними методами подачі учбового матеріалу у закладах вищої освіти (ЗВО) є розповідь, бесіда, лекція, семінар, показ ілюстрацій та демонстраційних матеріалів, виконання вправ, завдань, тощо.

Але робота з лекційним матеріалом може бути найрізноманітнішою. Зокрема, Ю.В. Гушин в роботі «Інтерактивні методи навчання у вищій школі» виділяє такі типи лекцій [34]:

1) Проблемна лекція. Викладач на початку та під час викладу навчального матеріалу створює проблемні ситуації та залучає студентів до їх аналізу. Вирішуючи протиріччя, закладені у проблемних ситуаціях, учні самостійно можуть дійти тих висновків, які викладач повинен повідомити як нові знання.

2) Лекція із запланованими помилками (лекція-провокація). Після оголошення теми лекції викладач повідомляє, що у ній буде зроблено певну кількість помилок різного типу: змістовні, методичні, поведінкові тощо. Студенти наприкінці лекції мають назвати помилки.

3) Лекція вдвох. Являє собою роботу двох викладачів, які читають лекцію з однієї і тієї ж теми та взаємодіють як між собою, так і з аудиторією. У діалозі викладачів та аудиторії здійснюється постановка проблеми та аналіз проблемної ситуації, висування гіпотез, їх спростування чи доказ, вирішення виникаючих протиріч та пошук рішень.

4) Лекція-візуалізація. У даному типі лекції передача викладачем інформації студентам супроводжується показом різних малюнків,

структурно-логічних схем, опорних конспектів, діаграм тощо за допомогою електронних засобів (слайди, відеозапис, дисплеї, інтерактивна дошка тощо).

5) Лекція «прес-конференція». Викладач просить студентів письмово протягом 2-3 хвилин задати йому питання, що цікавить кожного з них, по оголошеній темі лекції. Далі викладач протягом 3-5 хвилин систематизує ці питання щодо їх змісту та починає читати лекцію, включаючи відповіді на задані питання у її зміст.

б) лекція-діалог. Зміст подається через серію питань, на які студенти повинні відповідати безпосередньо під час лекції.

Без сумніву, лекція-діалог та лекція-прес-конференція також є тими формами навчання, які можуть бути широко використані під час роботи зі студентами при вивченні фахових дисциплін. Дані види лекцій дозволять студентам виявити ініціативу, продемонструвати особистий погляд на предмет, відчути себе учасником пошуку істини.

С.Б. Ступіна виділяє деякі особливості цієї технології: «Дискусію розглядають як метод інтерактивного навчання і як особливу технологію. Як метод дискусія використовується в різних формах навчання: семінарських заняттях, соціально-психологічних тренінгах, ділових іграх, кейс-технології. Дискусія сама включає інші методи і прийоми: «мозковий штурм», аналіз ситуацій, синектику і т.д. Цілі проведення дискусії можуть бути дуже різноманітними: навчання, тренінг, діагностика, зміна установок, стимулювання творчості» [115].

Дискусію краще проводити не на перших курсах, тому що життєвий досвід та професійні знання у студентів молодших курсів набуті у недостатньому обсязі. Студенти старшого віку, навпаки, можуть не тільки застосовувати знання в конкретній ситуації, але й самостійно моделювати цю ситуацію, інтерпретувати факти і робити узагальнення.

Як предмет дискусії, на наш погляд, слід вибрати проблему, не суто пов'язану з предметом вивчення, а проблему, що лежить на стику дисциплін, пов'язану з можливостями реалізації знань на практиці.

Наприклад, темою дискусії можуть стати питання реалізації професійних навичок технолога легкої промисловості на ринку праці; статус конструктора (закрійника, модельєра).

При цьому мотивувати студентів слід не можливістю заробити додаткові бали (що стосується сфери зовнішньої мотивації), а тим, що в процесі обговорення вони зможуть поглянути на проблему з несподіваного боку, знайти своє рішення, визначити шлях розвитку подій.

Крім того, слід наголосити на актуальності обговорюваних проблем, їх тісному зв'язку з сьогоденним станом суспільства. Розуміння того, наскільки важливі і практикоорієнтовані знання, яким вони володіють і які безпосередньо впливають на бажання студентів удосконалюватися у професійній діяльності, що, у свою чергу, позначається на мотивації навчання фахових дисциплін.

Цей спосіб навчання вимагає дотримання певних умов. Вимоги щодо вибору проблеми дискусії [22]:

- проблема обговорення під час дискусії повинна відповідати віку студентів, накопиченому ними життєвому досвіду;
- проблема дискусії має спиратися на наявні в учасників дискусії знання, вміння, досвід творчої та емоційної ціннісної діяльності;
- суперечка має ґрунтуватися на основних питаннях, нести у собі суттєві протиріччя (дискусія - дебати сутнісно).

Функції викладача під час дискусії:

- сформулювати проблему та тему дискусії, створити необхідну мотивацію, тобто. показати значущість проблеми для учасників;
- створити доброзичливу атмосферу;
- сформулювати разом із учасниками правила ведення дискусії;

- домогтися однозначного семантичного розуміння термінів, понять, дати робоче визначення обговорюваної теми;
- м'яко вводити групу в дискусію у вигляді відкритих питань, що вимагають обговорення;
- керувати дискусією: підтримувати високий рівень активності учасників, дотримуватись регламенту, підключати пасивних учасників;
- фіксувати запропоновані ідеї на плакаті чи дошці, щоб унеможливити повторення;
- оперативно проводити аналіз висловлених ідей, думок.

Під час обговорення викладач направляє учнів до правильного рішення. Не треба поспішати та відкидати помилкові судження, нав'язувати свою думку.

Управління ходом дискусії проводиться за допомогою різних напрямів, що пояснюють, уточнюють питання.

Прийоми, що підвищують ефективність групового обговорення [57]:

- уточнюючі питання, що спонукають чіткіше формулювати і аргументувати думки («Що ви маєте на увазі, коли кажете...?», «Як ви доведете, що це правильно?»);
- парафраз – повторення висловлювань виступаючих, з метою стимулювати переосмислення та уточнення сказаного («Ви кажете, що...», «Чи правильно я зрозумів(ла), що...»);
- демонстрація нерозуміння – спонукання учасників повторити, уточнити свою думку («Я не зовсім розумію, що ви маєте на увазі. Уточніть, будь ласка»);
- висловлення сумніву, яке дозволяє прибрати слабо аргументовані та непродумані висловлювання («Чи це так?», «Ви впевнені в тому, що стверджуєте?»);
- висловлення альтернативної точки зору, акцентуація на іншому підході;

- «доведення до абсурду» – ведучий погоджується з висловленим твердженням, та був робить із нього абсурдні висновки;

- «проблемне твердження» – ведучий висловлює судження, знаючи, що воно отримає бурхливу реакцію і незгоду учасників, прагнення спростувати цю думку і викласти іншу точку зору.

На заключному етапі можна не тільки вказати шлях вирішення проблеми, що обговорюється, але й поставити нові питання, що вимагають вирішення. Дати інформацію для роздумів – це означає побачити перспективу розвитку учасників дискусійного спілкування [57].

Дискусія – технологія навчання, що відрізняється від традиційних методів подачі навчального матеріалу викладачем.

Така ігрова діяльність сприяє розкриттю творчого потенціалу, переосмисленню студентами предмета, що вивчається, переосмисленню своїх професійних можливостей.

Робота з матеріалом, організована незвичайним способом, може допомогти учням подолати хибні переконання в марності знань, одержуваних при вивченні складних спецпредметів [13].

Крім того, активна взаємодія учнів один з одним створює умови для подолання комплексів, набуття як досвіду роботи в команді, так і досвіду прояву творчої самостійності. Це розширення можливостей особистісного прояви неспроможна позначитися зацікавленості студентів у підвищенні рівня свого професіоналізму і, відповідно, на мотивації навчання щодо фахових дисциплін [16].

Нові педагогічні знання поширюються через усні виступи дослідників на конференціях, через публікації наукових статей, брошур, книг, методичних рекомендацій та програмно-методичних документів, через підручники та навчальні посібники з педагогіки.

Виділяють два види передового педагогічного досвіду: педагогічна майстерність та новаторство [24].

Майстерність – вміле, раціональне та комплексне використання педагогом рекомендацій науки. Вивчення того, як і що робить викладач-майстер, вносить чітке розуміння технології застосування науки в практику. Педагогічне новаторство – педагогічний досвід, що містить інноваційні підходи в організації педагогічної діяльності [24].

Кожен викладач повинен пам'ятати, що методи подачі матеріалу не є незмінними. Педагогічний експеримент – це науково поставлений досвід перетворення педагогічного процесу в умовах, що точно враховуються. Експеримент у педагогіці має творчий характер [33].

Відповідь на питання «Як підвищити ефективність навчального процесу, досягти інтелектуального розвитку студентів, забезпечити оволодіння ними навичок саморозвитку особистості?» можна отримати, використовуючи сучасні інноваційні технології, зокрема технології інтерактивного навчання, перетворюючи традиційний нудний урок в інтерактивний [3].

Особливістю інтерактивного навчання є підготовка молодої людини до життя і громадянської активності в громадянському суспільстві і демократичній правовій державі. Це вимагає активізації навчальних можливостей студента, замість переказування абстрактної, «готової» інформації, відірваної від їх життя і суспільного досвіду [13].

Для зміцнення контролю над ходом процесу навчання при вивченні фахових дисциплін за умов використання інтерактивної моделі навчання викладач повинен попередньо добре підготуватися [13]:

- глибоко вивчити і продумати матеріал, у тому числі додатковий, наприклад, різноманітні тексти, зразки документів, приклади, ситуаційні завдання для груп тощо;
- старанно спланувати і розробити заняття: визначити хронометраж, ролі учасників, підготувати питання і можливі відповіді, виробити критерії оцінки ефективності заняття;

- мотивувати студентів до вивчення шляхом добору найбільше цікавих випадків, проблем;
- оголошення очікуваних результатів (цілей) заняття і критеріїв оцінки роботи студентів;
- передбачити різноманітні методи для привернення уваги студентів, настроювання їх на роботу, підтримання дисципліни, необхідної для нормальної роботи аудиторії.

Якщо спробувати дати визначення поняття інтерактивна технологія навчання, то – це така організація навчального процесу, за якої неможлива неучасть студента у колективному взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх його учасників процесі навчального пізнання. Або кожен студент має конкретне завдання, за яке він повинен публічно прозвітувати, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання. Така групова навчальна діяльність сприяє формуванню у студентів позитивного ставлення до навчання, розвиває вміння пристосовуватись до умов роботи в групах і забезпечує високу загальну активність студентського колективу [3].

Сучасна освіта базується в основному на вербальному способі передачі знань, де переважає сприймання усної інформації, яка перевантажує роботу слухового аналізатора. При цьому візуальний канал використовується мало, виникає сенсорне голодування, що значно знижує творчий характер навчальної діяльності.

В умовах стрімкого зростання інформаційних потоків і збільшення дефіциту навчального часу аудіовізуальні засоби дозволяють за один і той же термін часу викласти і засвоїти значно більший обсяг навчальних знань. При цьому якість інформації, що засвоюється студентами, підвищується за рахунок її наочності, виділення в графіках, схемах, слайдах, головних структурних елементах процесів і явищ [13].

За даними дослідників, використання технічних засобів навчання у викладанні навчальних дисциплін дозволяє збільшити обсяг інформації, яку необхідно запам'ятати, приблизно на 35% і підняти ефективність занять на 20%, дозволяє значно підвищити пізнавальну діяльність студентів, дає можливість надати до навчального процесу додаткову інформацію [130].

Сучасні педагогічні технології, і більшою мірою технології електронного навчання є особистісно-орієнтованими, і спрямовані на розвиток індивідуальних ресурсів студентів. Важливою передумовою ефективності педагогічної освіти має стати оновлення методики і технології освіти, удосконалення лекції як основної форми організації навчання, урізноманітнення методик проведення семінарських і практичних занять, ширше залучення студентів до науково-дослідної роботи тощо.

На викладача покладається подвійна відповідальність: він має не лише дати професійні знання, а й бути взірцем для майбутнього фахівця.

Лише творча мудрість викладача, яка опирається на наукові засади, може забезпечити оптимальний підхід до використання методів навчання з метою підвищення мотивації до ретельного вивчення фахових дисциплін.

Формами та методами інтерактивного навчання є: евристична бесіда, презентація, дискусія, «мозковий штурм», метод «круглого столу», метод «ділової гри», конкурси практичних робіт з їх обговоренням, рольові ігри, тренінги, колективні розв'язання творчих завдань, кейс-метод [3].

Для ілюстрації метода інтерактивного навчання нами підготовлена презентація «Спеціальність Моделювання та конструювання промислових виробів – Ваш безпрограшний квиток до костюмованого театру життя».

На думку фахівців, інтерактивні методи, що використовуються у навчальному процесі, відповідають наступним вимогам:

- 1) мають активну, творчу, ініціативну участь у процесі отримання знань та формують, накопичують та розвивають навички у процесі групових та індивідуальних занять;

2) максимальне наближають результатів навчання до сфери практичної діяльності;

3) сприяють співробітництву учнів та викладача у плануванні та реалізації всіх етапів процесу навчання» [57].

При проведенні інтерактивних методів викладач повинен відповідати наступним вимогам [16]:

- вміння бачити та відібрати найцікавіші та практично значні теми проектів;
- володіння всім арсеналом дослідницьких, пошукових методів, вміння організувати дослідницьку самостійну роботу студентів;
- переорієнтація всієї навчально-виховної роботи студентів за своєю дисципліни на пріоритет різноманітних індивідуальних, парних, групових видів самостійної діяльності дослідницького, пошукового, творчого планів;
- володіння мистецтвом комунікації, яке передбачає вміння організувати та вести дискусії, не нав'язуючи свою точку зору, не далячи на аудиторію своїм авторитетом;
- здатністю генерувати нові ідеї, направити студентів на пошук шляхів вирішення поставлених проблем;
- вміння встановлювати та підтримувати у групі проекту стійкий позитивний емоційний настрій;
- володіння комп'ютерною грамотністю (текстовим редактором, телекомунікаційної технології, користуванням базою даних, принтером);
- вміння інтегрувати знання з різних галузей для вирішення проблематики вибраних проектів.

Після участі у інтерактивному занятті, студенти мусять виконати домашнє завдання і оформити отриману інформацію будь-яким способом: відеофільм; альбом; бортжурнал «подорожей»; комп'ютерна газета; альманах; доповідь; рекламний проспект; набір листівок; планшет; плакат; інструкція.

Висновки до розділу 2

Завдання викладача полягає в тому, щоб розуміти мотивацію навчання студентів. Для того, щоб розуміти мотивацію та прогнозувати її динаміку, важливо знати про її стан, спираючись на результати надійного діагностичного інструментарію.

В дипломному дослідженні для аналізу мотивації навчальної діяльності використані такі методики: Є.М. Павлютенко, Т.І. Ільїної, Г.М.Казанцевої.

У діагностиці мотивації до навчальної діяльності брали участь учні Дніпровського фахового коледжу технологій та з спеціальності «Моделювання та конструювання промислових виробів» 1-4 курсів, загальною кількістю 86 учнів. Результати дослідження показали, що основними мотивами вибору конкретної спеціальності є утилітарні мотиви: робота в місті та орієнтація на майбутнє навчання у закладі вищої освіти. Студенти надають перевагу та з великим інтересом вивчають фахові дисципліни, які допоможуть їм вступити до вищого закладу освіти і стануть в нагоді при працевлаштуванні по конкретній спеціальності.

Навчальна мотивація при вивченні фахових дисциплін повинна розглядатися як процес спрямовуючий, регулюючий та активізуючий діяльність майбутніх спеціалістів. Забезпечення викладачем кожного етапу мотиваційного циклу у вивченні фахових дисциплін має здійснюватися за допомогою спеціальних методів і прийомів.

На сьогоднішній день в Україні існує нагальна потреба піднесення престижності вищої освіти, відновлення старої практики, за якої випускник був безумовно затребуваним на ринку праці. Необхідно відновлення системи середньої професійної освіти, місце якої зараз так невдало намагається заступити вища школа.

Досвід провідних країн Європи давно довів безперспективність перетворення вищої освіти на загальнообов'язкову. Єдиним наслідком такої

практики завжди ставало падіння рівня освіти, яку можна було здобути в університеті. Система вищої освіти має повернутися до своєї основні мети – не плодити звітність для міністерства, а готувати спеціаліста високої кваліфікації, у якому суспільство відчуває гостру потребу.

Вища школа має налагодити моніторинг працевлаштування своїх випускників, це принципова вимога, якщо ЗВО прагне зайняти своє гідне місце на ринку освітніх послуг.

Особливістю інтерактивного навчання є підготовка молодої людини до життя і громадянської активності в громадянському суспільстві і демократичній правовій державі.

Формами та методами інтерактивного навчання є: евристична бесіда, презентація, дискусія, «мозкова атака», метод «круглого столу», метод «ділової гри», конкурси практичних робіт з їх обговоренням, рольові ігри, тренінги, колективні розв'язання творчих завдань, кейс-метод.

Інтерактивні методи, що використовуються у навчальному процесі, відповідають наступним вимогам:

- 1) мають активну, творчу, ініціативну участь у процесі отримання знань;
- 2) формують, накопичують та розвивають навички у процесі групових та індивідуальних занять;
- 3) максимальне наближають результатів навчання до сфери практичної діяльності;
- 4) сприяють співробітництву учнів та викладача у плануванні та реалізації всіх етапів процесу навчання».

Результати діагностики показали, що резерви з мотивування студентів до навчання досить великі і вимагають вдумливих організаційних та напружених управлінських зусиль професорсько-викладацького складу для компетентного впливу на підвищення мотиваційних структур студентів ВЗО до навчальної діяльності.

ВИСНОВКИ

Результатами дипломного дослідження «Мотивація до навчальної діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін» стали наступні висновки:

1. Мотивація є динамічним процесом, який стимулює та підтримує на певному рівні поведінкову активність індивіда. Вона охоплює систему спонукальних чинників (потреби, мотиви, цілі, наміри тощо), здатних впливати на поведінку людини, стимулювати, підтримувати її на певному рівні, а також пояснювати поведінку й активність людини.

2. Розглянуто різні наукові напрями дослідження мотивації як професійної, так і навчальної діяльності. Зазначено, що одна з найпоширеніших класифікацій мотивів передбачає їхній поділ на зовнішні та внутрішні. Внутрішніми називають мотиви, які безпосередньо пов'язані із самою діяльністю, прагненням виконати певну діяльність заради самого процесу діяльності, відчуттям задоволення та радості від цієї активності, а не для одержання винагороди чи внаслідок зовнішніх вимог. До зовнішніх відносять мотиви, які спонукають індивіда до цієї діяльності. Співвідношення зовнішніх і внутрішніх мотивів визначає психологічні особливості структури мотивації навчання студентів.

4. Завдання викладача закладу вищої освіти – створювати ситуації успіху, а завдання студента – скористатися цією ситуацією. Ситуація успіху стає умовою переростання негативного ставлення до навчання в позитивне, активне, творче. Позитивні емоції породжують почуття радості, інтелектуальний підйом у процесі розв'язання навчальних завдань, приносять задоволення. У студентів виникає бажання (мотив) виконувати більш складні завдання і одночасно приходить усвідомлення недостатнього рівня своїх знань та умінь – результатом цих психічних процесів стає формування стійкої потреби у творчому підході до вивчення фахових дисциплін майбутньої професії.

5. Визначено кілька груп мотивів вибору професії: *соціальні* (бажання своєю працею сприяти суспільному прогресу, зайняти гідне місце в суспільстві відповідно до інтересів і можливостей); *моральні* (приносити користь людям, надавати їм допомогу, спілкуватися); *естетичні* (прагнення до краси, гармонії, бажання працювати за спеціальністю, що пов'язана зі створенням красивого, високого); *пізнавальні* (прагнення до оволодіння спеціальними знаннями, до проникнення у сутність професійної діяльності, усередину явищ і подій); *творчі* (можливість бути оригінальним, неповторним, творчим); *матеріальні* мотиви (прагнення мати високооплачувану роботу, пільги); *мотиви престижу* (прагнення, що дозволяють досягти певного положення у суспільстві, обрання професії, яка забезпечує швидкий кар'єрний зріст, професії, що «цінується серед друзів і знайомих»); *утилітарні* мотиви (можливість працювати в місті, мати чисту роботу, близько до будинку, поради та приклади рідних, друзів, знайомих).

6. Проведена діагностика мотивації навчальної діяльності при вивченні фахових дисциплін. У проведеному дослідженні брали участь студенти Дніпровського фахового коледжу технологій та дизайну зі спеціальності «Моделювання та конструювання промислових виробів» 1-4 курсів (загальна кількість учасників педагогічного експерименту – 86 осіб).

Результати дослідження свідчать про те, що основними мотивами вибору конкретної спеціальності є утилітарні мотиви: робота в місті та орієнтація на майбутнє навчання у закладі вищої освіти.

З'ясувалося, що учні дослідної групи мають сумнів, що обрана професія здатна забезпечити їх стабільне майбутнє та не цінується серед друзів та знайомих, тобто матеріальні та престижні мотиви потенційних спеціалістів пригнічені.

Методика вивчення ставлення до навчальних предметів Г.М. Казанцевої дозволила виявити найбільш улюблені предмети: «Історія стилів у костюмі», «Спецмалюнок та художня графіка», «Основи художнього

оформлення швейних виробів». Більшість студентів відмітили ці предмети потрібними для майбутньої роботи та зазначили, що «знання з предмета необхідні вступу до університету». Респонденти з інтересом вивчають фахові дисципліни, які допоможуть їм поступити до вищого закладу освіти і стануть в нагоді при працевлаштуванні по конкретній спеціальності.

7. Забезпечення викладачем кожного етапу мотиваційного циклу у вивченні фахових дисциплін має здійснюватися за допомогою спеціальних методів і прийомів, а саме: евристична бесіда, презентація, дискусія, «мозкова атака», метод «круглого столу», метод «ділової гри», конкурси практичних робіт з їх обговоренням, рольові ігри, тренінги, колективні розв'язання творчих завдань, кейс-метод.

Для ілюстрації метода інтерактивного навчання нами підготовлена презентація: «Спеціальність Моделювання та конструювання промислових виробів – Ваш безпрограшний квиток до костюмованого театру життя».

8. Для підвищення рівня підготовки сучасних фахівців до успішної конкурентоспроможної професійної діяльності на світовому ринку праці суттєвим завданням є розвиток професійної мотивації студентів у закладах професійної освіти, доцільним є створення системи психологічного супроводу професіоналізації майбутніх фахівців з метою виявлення основних проблем, пов'язаних з початковим етапом професійної кар'єри майбутніх фахівців і для сприяння їх позитивному вирішенню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г.С. Психология развития и возрастная психология. Учебник. – М.: Прометей, 2018. – 708с.
2. Апиш Ф.Н. Психолого – дидактические основы развития учебной мотивации-М.: МГОУ, 2003. -180с.
3. Анацкая А.Г. Интерактивные методы обучения. URL: <http://journal.omesconom.ru/index.php/2011-05-13-07-57-20>.
4. Анохин П.К. Узловые вопросы теории функциональной системы / П. К. Анохин. – Москва: Наука, 1980. – 203 с. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=479537>
5. Асмолов А.Г. Психология образования 2-е изд. , пер. и доп. Учебник и практикум для академического бакалавриата. – М.: Юрайт, 2019. -219с. URL: <https://www.livelib.ru/book/1002969200-psihologiya-obrazovaniya-2e-izd-per-i-dop-uchebnik-i-praktikum-dlya-akademicheskogo-bakalavriata-aleksandr-asmolov>
6. Березовин Н.А. Основы психологии и педагогики: Учеб. пособие / Н.А. Березовин, В.Т. Чепиков, М.И. Чеховских. – Мн.: Новое знание, 2004. – 336 с.
7. Берг Олександра, Алла Колодяжна. Теоретичні основи мотивації навчальної діяльності . Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції текстильних та фешн технологій KyivTex&Fashion, м. Київ, 21 жовтня 2021 р. – Київ: КНУТД, 2021. – С.125-128
8. Бондар Наталія, Колодяжна Алла. Науково-теоретичні основи підготовки сучасного педагога. Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції текстильних та фешн технологій KyivTex&Fashion, м. Київ, 21 жовтня 2021 р. – Київ: КНУТД, 2021. – С.140-142

9. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - СПб.: Питер, 2008. - 400 с.
10. Божович Л.И. Проблемы формирования личности. - М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. - 612 с.
11. Большой психологический словарь / Под общ. ред. Б.Мещерякова, В.Зинченко. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2004. – 672 с.
12. Боровкова Т.И., Морев И. А. Мониторинг развития системы образования. Часть 1. Теоретические аспекты: Учебное пособие. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 150 с.
13. Братцева Г.Г. Активные методы обучения и их влияние на смену педагогической парадигмы // Философия образования: сборник материалов конференции. Вып. 23. - СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002.- С.336-340 [Электронный ресурс] // http://anthropology.ru/ru/texts/bratseva/educphil_45.html
14. Буланова-Топоркова М.В. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. - 544 с.
15. Бугрименко А.Г. Соотношение образа «Я» с внутренней учебной мотивацией студентов: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07. – М., 2007. – 212с.
16. Васильев А.А. Применение методов активного обучения в учебном процессе [Электронный ресурс] / А.А. Васильев.- [Электронный ресурс] // <http://vasilievaa.narod.ru/mu/ucheb/StMU2.htm>
17. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. М.: «Высшая школа», 2001. – 217с.
18. Вербицкий А.А. Деловая игра как метод активного обучения // «Современная высшая школа». – 2005. - №3. – С.23-28.
19. Вербицкий, А.А. Развитие мотивации студентов в контекстном обучении / А.А. Вербицкий, Н.А Бакшаева. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. – 200 с.

20. Вербицкий А.А. Деловая игра как метод активного обучения // «Современная высшая школа». – 2005. - №3. – С.23-28.
21. Верховая Ю.Л. Формирование личностной и профессиональной направленности студентов в контекстном обучении: автореф... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ю.Л. Верховая. – М., 2007. – 30с.
22. Вершинина Г.В. Активные методы обучения – инновационный тип воспитания и образования // Вестник КАСУ №4: [Электронный ресурс] // <http://www.vestnikkafu.info/journal/8/288/>
23. Вилюнас В.К. Психология развития мотивации. - СПб.:Речь, 2006.- 458 с.
24. Витвицкая Л.А. Организация взаимодействия субъектов образовательного процесса / Л.А. Витвицкая // Высшее образование в России. – 2009. – № 7. – С. 93 – 96.
25. Волков Б.С. Психология юности и молодости: Учебное пособие / Б.С. Волков. – М.: Академический Проект: Трикста, 2006. – 256 с.
26. Воронкова Н.Ю. Динамика развития профессиональной мотивации студентов новых специальностей в процессе вузовской подготовки: Автореф... канд. психол. наук: 19.00.07 / Н.Ю. Воронкова. – М., 2008. – 25 с.
27. Врум Виктор. Труд и мотивация. — М., 1964. — 331 с.
28. Выготский Л.С. Педагогическая психология.- М.: АСТ, 2008. – 672 с.
29. Годник С.М. Трудности первокурсников: что о них полезно знать педагогам высшей и средней школы. - Воронеж, 2007. - 51 с.
30. Гордеева Т.О. Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы // Современная психология мотивации / Под ред. Д.А. Леонтьева. - М.: Смысл, 2002. - С.47-102.
31. Грецов А.М., Бедарева Т.А. Психологические игры для старшеклассников и студентов. - СПб.: Питер, 2008. - 287 с.

32. Грабовская Т. Формирование положительной мотивации деятельности личности / Т. Грабовская, А. Киричук // Начальная школа. - 2002. - № 4 (867). - С. 12-14
33. Гурьянчик В.Н. Педагогические приемы активизации познавательной деятельности обучающихся // Теория и практика современной науки. - 2016. - № 8 (14). - С. 397-403.
34. Гушин Ю. В. Интерактивные методы обучения в высшей школе / Ю. В. Гушин // Психологический журнал Международного университета природы, общества и человека «Дубна» № 2, 2012. - С. 1-18, Режим доступа: http://hist.isu.ru/ru/staff/teacher/docs/programmi_2015/grushin_interact.pdf
35. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: Академия, 2004. -365с.
36. Даниличева Н.А., Балакирева Л.А. Психология профессионального выбора. Санкт-Петербург: ООО «СЛП», 1998. - 144 с.
37. Єрохін С. А. Концепція професійної мотивації студентів як фактору конкурентності на ринку праці / С. А. Єрохін, Ю. В. Нікітін, І. В. Нікітіна. [Електронний ресурс] // <http://webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=3>.
38. Загальна психологія: підручник / за загальною редакцією Максименка С.Д. 2-ге вид., переробл. і доп. Вінниця: Нова Книга, 2004. - 704 с. [Електронний ресурс] // <http://194.44.152.155/elib/local/sk676290.pdf>.
39. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. - 304с.
40. Загвязинский, В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.И. Загвязинский. – М.: Академия, 2011. – 192 с.
41. Зайченко І.В. Теорія і методика професійного навчання: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності

- 8.18010021 «Педагогіка вищої школи». 2-е вид., доповн. і переробл. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. - 568 с.
42. Занюк С.С. Психология мотивации: учеб. Пособие / С.С. Занюк. - М.: Просвещение, 2002. - 371 с.
43. Заяцкий Н. Психологические основы формирования мотивации как фактор успешности обучения // Теорет. психол. - 2012. - №2. - С. 156-163.
44. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход /Э.Ф. Зеер, А.М. Павлов, Э.Ф. Симанок – М.: Психолого – социальный институт, 2003. – 216 с.
45. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. - М.: Академический проект, Фонд «Мир», 2005. - 336 с.
46. Зеер Э.Ф. Социально-профессиональное воспитание в ВУЗе: практико-ориентир. Монография / Э.Ф.Зеер, И.И. Хасанова. – Екатеринбург. – 2007. – 154с.
47. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – М.: МПСИ, МОДЭК, 2010. – 448 с.
48. Иванова Н.П. Подготовка студентов педагогического вуза к разрешению социально-педагогических ситуаций (на материале профессиональной подготовки социальных педагогов): дис. канд. пед. наук / ФГБОУ ВПО "Глазовский государственный педагогический институт им. В.Г.Короленко". Ижевск, 2011. - 190 с.
49. Колодяжна А.В. Проблема індивідуалізації та диференціації у підготовці фахівців для професійної освіти. *Virtus: Scientific Journal*. Editor-in-Chief M.A. Zhurba – March, 12, 2017 . – 257p. – P. 111-113
50. Колодяжна А.В. Індивідуалізація професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів / А.В. Колодяжна// *Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba – February # 21, 2018. – 313 p. – P. 126-129*
51. Колодяжна А.В. Креативність у групах з різним спрямуванням діяльності //Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної

конференції текстильних та фешн технологій KyivTex&Fashion, м. Київ, 20 жовтня 2020 р. – Київ: КНУТД, 2020. – С. 16-20

52. Кириченко Р.В., Колодяжна А.В. Імідж сучасного викладача: особливості його розуміння студентами / Р. В. Кириченко, А. В. Колодяжна // Габітус. – 2021. – Вип. 26. – С. 151-157
53. Кириченко Р.В., Колодяжна А.В. Психологічне дослідження навчальнопрофесійної мотивації майбутніх педагогів. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. Випуск 13 (58). 2021. С.48-59
54. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Е.А. Климов. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 304 с.
55. Коваленко О. Є. Методика професійного навчання: навчальний посібник для інженерів-педагогів, викладачів спецдисциплін системи професійно-технічної і вищої освіти. Харків, ЧП «Штрих», 2011. - 480 с.
56. Козловская С.Н. Конфликты профессионального самоопределения студентов в университете и пути их разрешения // Мир психологии. - 2005. № 2. С.160-164.
57. Корнеева Е.Н. Активные методы социально-психологического обучения: учеб. пособие [Электронный ресурс] / Е.Н. Корнеева. [Электронный ресурс] // <http://cito-web.yspu.org/link1/metod/met110/node3.html>
58. Кон И.С. Психология ранней юности. - М.: Просвещение, 1989. - 254 с.
59. Кондаков И.М. Психология. Иллюстрированный словарь.- М.: Харвест, Прайм-Еврознак, 2007. – 784с.
60. Копытов М.А. О ключевых компетентностях с позиции результата процесса образования / М.А. Копытова // Одаренный ребенок. – 2008. – № 2. – С. 57 – 60.
61. Кордуэлл М. Психология от А до Я: Словарь-справочник / Пер. сангл. К. С. Ткаченко. - М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. - 448 с.

62. Корнеева Л.И. Современные интерактивные методы обучения в системе повышения квалификации руководящих кадров в Германии: зарубежный опыт / Л.И.Корнеева // Университетское управление: практика и анализ. – 2004. - №4. - С. 78 -83.
63. Курлянд З.Н., Осипова Т.Ю., Гурін Р.С. Теорія і методика професійної освіти: навч. посібник для ВНЗ. К.: Знання, 2012. 390 с.
64. Кусакина С.Н. Мотивация поступления в вуз у старшеклассников и студентов // Психологическая наука и образование. – 2008. № 1.- С. 58-66.
65. Ледовская Т.В. Успешность учебной деятельности как основание для выделения типологии студентов: в 2т. / Т. В. Ледовская // Современные проблемы психологии развития и образования человека: сб. материалов II международной конференции. - СПб.: ЛГУ им. А.С. Пушкина, 2010. – Т.2. - С. 66-71.
66. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии / А.А. Леонтьев. - М., 2004. - 214 с.
67. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н.Леонтьев. – М.: Смысл, 2005. – 352 с.
68. Лисовский В.Т. Воспитание студентов вузов Российской Федерации : материалы концепции / В. Т. Лисовский. — Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001 // Общая стратегия воспитания в образовательной системе России = монография Книга 1 / И. А. Зимняя. — М.: ИЦПКПС, 2001. — С. 69-89.
69. Лингарт Йозеф. Процесс и структура человеческого учения / Йозеф Лингарт. – Москва : Прогресс, 1970. – 685 с.
70. Литвак М.Е. 7 шагов к успіху.- М.: АСТ, 2016. – 280с.
71. Ломов Б.Ф. Системность в психологии.- М.: МОДЭК, НОУ ВПО МПСИ, 2011. – 424с.

72. Лукашенко М.А. Образование в условиях рынка: концепция учебного заведения. М.: Высшая школа, КноРус, 2002. – 148с.
73. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – М.: Академия, 2013. – 384с. URL: <https://www.livelib.ru/book/1000824883-osnovy-nejropsihologii-aleksandr-luriya>
74. Макарова И.В. Педагог-психолог: основы профессиональной деятельности / И.В. Макарова, Ю.Г. Крылова. – Самара: Изд. Дом «Бахрах», 2004. – 288с.
75. Макклелланд Д. Мотивация человека/ Д. Макклелланд. – СПб.: Питер, 2007. – 672 с.
76. Маклаков А.Г. Общая психология: Учеб. пособие для студентов вузов и слушателей курсов психологических дисциплин / А.Г. Маклаков. – СПб.: Питер, 2008. – 583 с.
77. Малинаускас Р.К. Мотивация студентов разных периодов обучения / Р.К. Малинаускас // Социологические исследования. – 2005.– № 2. – С. 134 – 138.
78. Маркова А.К. Формирование мотивации учения: Кн. для учителя / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
79. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. М., Просвещение, 1990.- 192 с.
80. Маркова А.К. Пути исследования мотивации учебной деятельности школьников/ А.К. Маркова // Вопросы психологии. 1980. № 5. -47- 59 с.
81. Маслоу А. Мотивация и личность. Motivation and personality: пер. с англ. / А. Маслоу. – 3-е издание. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 352 с.
82. Мельников Д. А. Мотивация и проблемы в обучении // Народное образование. – 2002. - №9 – С. 123 -130.
83. Мещеряков Б.Г., Зинченко В.П. Большой психологический словарь. 4-е изд., дополн. и испр. – М.: АСТ, СПб.: Прайм-Еврознак, 2008. – 868с.

- 84 .Миллер, Н.В. Активные методы обучения [Электронный ресурс] / Н.В. Миллер. [Электронный ресурс] // <http://www.sano.ru/publik/matconf/07.htm>
85. Минюрова С.А. Психология саморазвития человека в профессии / С.А. Минюрова. – М.: Компания Спутник + , 2008. – 304с.
86. Митина А.М. Зарубежные исследования учебной мотивации взрослых/ А.М. Митина // Вестник Моск. ун-та. Сер.14. Психология. 2014. № 2.
87. Митяев Д. Мотивация и проблемы в обучении // Народное образование – 2002. -№9 – С.123 -130.
88. Мотивация трудовой деятельности: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/ Н.С. Пряжников. - М.: Издательский центр "Академия", 2008. - 368с.
89. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. - 4-е изд. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 1: Общие основы психологии. - 688 с.
90. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров /Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; Под ред. Е.С. Полат. – М., 2008. – 351 с.
91. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. Учебник. – М.: Юрайт, 2016. – 460с.
92. Орлов А.Б. Психология личности и сущности человека. Парадигмы, проекции, практики. – М.: Академия, 2002. – 195с.
93. Пак Т.С. Педагогическая психология. – М.: Человек, 2010. – 96с.
94. Пакулина С. А Методика диагностики мотивации учения студентов педагогического вуза/ Пакулина С. А, Кетько С. М.,// Электронный журнал «Психологическая наука и образование». 2010, № 1. – 11с. [Электронный ресурс]. URL: www.psyedu.ru,
95. Панфилова А.П. Игровое моделирование в деятельности педагога [Текст]: учеб. пособие / А.П. Панфилова; под общей редакцией В.А.

- Сластенина, И.А. Колесниковой. – М.: Издательский центр "Академия", 2006. – 368 с.
96. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.П. Панфилова. – М.: Издательский центр "Академия", 2009. – 192 с.
97. Педагогическая поддержка ребенка в образовании: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Н.Н. Михайлова, С.М. Юсфин, Е.А. Александрова [и др.]; под ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой, науч. ред. Н.Б. Крылова. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 288 с.
98. Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 512 с. – (Высшее образование)/ под ред. проф. М.В. Булановой-Топорковой.
99. Педагогічний семінар «Проблеми формування мотивації навчальної діяльності студентів у сучасних умовах» [Електронний ресурс]// <https://nubip.edu.ua/node/85860>
100. Педагогическая психология / под ред. Н.В.Клюевой. - М.: ВЛАДОС – ПРЕСС, 2003. - 400с.
101. Педагогический энциклопедический словарь. – М., 2003. -528 с.
102. Петровский А.В. Психология (аудиокнига MP3 на 2 CD). – М.: Говорящая книга. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.livelib.ru/book/1000560981-psihologiya-audiokniga-mp3-na-2-cd-artur-petrovskij>
103. Погребная Е.Н. Психолого-педагогические основы активных методов обучения [Электронный ресурс] // <http://tnaia.narod.ru/sk/>
104. Подласый И.П. Педагогика: в 3-х кн., кн. 3: Теория и технологии воспитания: учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлениям подгот. и специальностям в обл. «Образование и педагогика» /

- И.П.Подласый. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Гуманитар, изд. центр ВЛАДОС, 2007. — 463 с.
105. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования [Текст]: учеб. пособие / Е.С. Полат, М.Ю.Бухаркина. – М.: Издательский центр "Академия", 2007. – 368 с.
106. Попова А.Ю. Психологические условия развития мотивации профессионального учения студентов-психологов : автореф. ... канд. психол.наук : 19.00.07. Москва, 2004. 30 с.
107. Профессионализм современного педагога: методика оценки уровня квалификации педагогических работников/ Под ред. В.Д.Шадрикова. – М.: Логос, 2011. – 135с.
108. Правильный выбор профессии – основа будущего успеха [электронный документ]. [Электронный ресурс]. URL: <http://cjscity.ru/news/partners/rochitaem/pravilniy-vibor-professii.php>
109. Психолого-педагогічні тренінги у системі консультивання з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів: навчальний посібник [Електронний ресурс]/ Алексеева С. В. та ін.; за ред. Д. О. Закатнова. Житомир: «Полісся», 2019. - 200 с. [Електронний ресурс]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233899044.pdf>
110. Психологический словарь Е. Белогуровой [Электронный ресурс]. URL: <http://www.belogurova.ru/glossary?letter=12&word=282>
111. Психологический словарь И.М. Кондакова [Электронный ресурс]. URL: <http://psi.webzone.ru/glos>
112. Психологические тесты / Под ред. А.А. Карелина: В 2-х томах. Т.1.– М.: Гуманит.изд.центр ВЛАДОС, 2007. –312 с.
113. Пузиков, В.Г. Технология ведения тренинга / В.Г. Пузиков.– СПб.: Речь, 2007. – 224с.
114. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии - СПб.: Питер, 2019. - 960 с.

115. Ступина С.Б. Технологии интерактивного обучения в высшей школе: учебно-методическое пособие / С.Б. Ступина. - Саратов: Издательский центр «Наука», 2009. - 52 с.
116. Тест Дж. Голланда (Дж. Холланда) на визначення професійного типу особистості [Електронний ресурс]. URL: <http://kpmu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/13/2014/01/Методика-«Визначення-типу-особистості-за-методикою-Дж.-Холланда».pdf>
117. Тестотека. URL: <http://testoteka.narod.ru/ms/1/13.html>
118. Фёдорова Е.Е. Адаптация студентов вузов к учебно-профессиональной деятельности. - Магнитогорск, 2007. - 185 с.
119. Феськова А.А. О проблеме повышения мотивации студентов к обучению // Международный научно-исследовательский журнал. 2014. № 4-3 (23). С. 111-113.
120. Филиппова Л.Е. Активизация познавательной деятельности студентов на основе применения деловых игр, III Международная заочная научно-практическая конференция «Инновационные процессы и корпоративное управление», 1-15 марта 2011 г., г. Минск.- С.37-42.
121. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. — К., 2002. — 528с.
122. Хохлов С.И. Психология эффективного взаимодействия педагога и учащегося: Учебно-методическое пособие. – М.: АРКТИ, 2008. – 256 с.
123. Хуторской А.В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения. – СПб: Питер, 2004.-541с.
124. Хухлаева О.В. Психология развития и возрастная психология: Учебник для бакалавров / О.В. Хухлаева, Е.В. Зыков, Г.В. Бубнова. - М.: Юрайт, 2013. - 367 с.
125. Цветкова, Р.И. Мотивационная сфера личности студента: условия и средства ее формирования / Р.И. Цветкова // Психологическая наука и образование. – 2006. – №4. – с.76-80.

126. Шадриков В.Д. Профессиональные способности: Учебное пособие для педагогических институтов. - М.: Издательство: Университетская книга, 2010.- 600 с.
127. Шаповаленко И.В. Психология развития и возрастная психология: Учебник и практикум для академического бакалавриата / И.В.Шаповаленко. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 576 с.
128. Шиянов Е.Н., Котова И.Б. Развитие личности в обучении: / Е.Н. Шиянов, И.Б. Котова. - М.: Академия, 2009. – 257 с.
129. Школа педагогического мастерства / авт-сост. И.С. Белова - Волгоград: Учитель, 2009. - 201с.
130. Шляхи підвищення мотивації студентів для покращення якості навчання [Електронний ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua/shlyahi-pidvischennya-motivaci-studentiv-dlya-pokraschennya-yakosti-navchannya-82067.html>
131. Щербакова І.М., Стадник Г.А. Психодіагностика професійного самовизначення особистості: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Суми: вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2012. 324 с. [Електронний ресурс]. URL: <https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/62-1.pdf>
132. Юнг К.Г. Психологические типы – М.:Издательство: Харвест, 2006. – 315с.
133. Яворівський М.В. Історія педагогіки : навч.-метод. посібник. Вид. 4-те,. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 190 с.
134. Ягницька Л.В. Педагогіка. Підручник. – Київ: Ліра-К., 2016. – 608с.
135. Якобсон П.М. Психология чувств и мотивации / П.М. Якобсон. – Воронеж: МОДЭК; Москва: Институт практической психологии, 1998. – 304 с.
136. Ярдівська Н.В. Навчальна програма дисципліни Педагогіка. – Львів: Новий світ-2000, 2018. – 567 с.

137. Яплинський В.В. Основи педагогіки вищої школи: підручник. - Київ: ЦНЛ, 2018. - 384 с.
138. Ярмаченко М.Д. Розвиток освіти і педагогічної думки на Україні. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 127с.
139. Ясень М. Ю. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах: навч. посібник. – Суми: СумДПУ, 2017. – 236с.
140. Ясенюк А.М. Педагогіка вищої освіти в Україні. Історія. Теорія: підручник / Ясенюк А.М. – Київ: Центр учбової літератури, 2008. – 557 с.
141. Ятвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник. – Київ: Центр учбової літератури, 2018. – 365 с.

ДОДАТОК А
Методика визначення основних мотивів вибору професії
(Є.М. Павлютенко)

Ця методика дозволяє встановити роль тих чи інших мотивів під час виборів професії конкретним випробуваним.

Піддослідному надається опитувальник, у якому міститься 18 думок про професію. Ці міркування висловлюють 9 груп мотивів.

Інструкція: У запропонованому Вам опитувальнику є 18 думок про професію. Оцініть, якою мірою кожне з цих суджень відноситься до обраної Вами професії. Відповіді можуть бути 5 видів:

- «Так» – 5 балів;
- «Швидше так, ніж ні» – 4 бали;
- «Важко відповісти» - 0 балів;
- «Швидше ні, ніж так» – 2 бали;
- "Ні" - 1 бал.

Ви повинні уважно прочитати судження та проставити знак «+» проти цього судження в ту колонку, яка відповідає Вашій оцінці.

Обробка даних

Для визначення основних мотивів вибору професії необхідно підрахувати суми з кожної групи мотивів. Групи мотивів, що мають максимальну кількість балів, є основними у виборі професії цим випробуваним.

Групи мотивів:

- Соціальні (судження 1 та 2) - бажання своєю працею сприяти суспільному прогресу, соціальна спрямованість на вищі загальнолюдські цілі та потреби.
- Моральні (судження 3 і 4) - прагнення вдосконалення свого морального образу, духовного світу, розвитку моральних якостей.

Бланк для відповідей

№	судження	так	скоріше так, чим ні	важко відповісти	скоріше ні, чим так	ні
1	Дозволяє приносити користь нашому суспільству.					
2	Особиста праця з цієї спеціальності дає змогу зміцнювати мир на землі.					
3	Дозволяє бути завжди у колективі, брати участь у його справах.					
4	Дозволяє вдосконалювати свій духовний світ.					
5	Дозволяє відчувати радість праці..					
6	Сприяє усвідомленню краси праці.					
7	Дозволяє використати всі свої здібності.					
8	Дозволяє постійно самовдосконалюватись.					
9	Дає велику змогу творчості.					
10	Дозволяє бути оригінальним у роботі.					
11	Вимагає великої розумової напруги.					
12	Вимагає великої фізичної напруги.					
13	Добре оплачується.					
14	Забезпечує стабільне майбутнє.					
15	Цінується серед друзів та знайомих.					
16	Забезпечує швидке підвищення кваліфікації та професійне зростання.					
17	Надає можливість працювати у місті.					
18	Забезпечує вступ та навчання у ЗВО.					

- Естетичні (судження 5 і 6) – прагнення до естетики праці, її краси, гармонії, сприйняття прекрасного, отримання відчуття радості від діяльності.
- Пізнавальні (судження 7 і 8) - прагнення оволодіти спеціальними знаннями, пізнання змісту конкретної праці.
- Творчі (судження 9 і 10) - прагнення бути оригінальним у роботі, вчинення наукових відкриттів, отримання можливостей творчості.
- Пов'язані зі змістом праці (судження 11 і 12) - чіткі знання про процес праці, спрямованість на розумову та фізичну працю.
- Матеріальні (судження 13 та 14) – прагнення отримувати певні блага.
- Престижні (судження 15 та 16) - прагнення до професій, які цінуються серед знайомих, дозволяють досягти помітного становища у суспільстві, забезпечують швидке просування по службі.
- Утилітарні (судження 17 та 18) – прагнення керувати людьми, робота в місті, чистота та легкість, праці, орієнтація на вуз.

Додаток Б

Методика вивчення мотивації навчання у ВНЗ Т.І.Льїної

При створенні цієї методики автор використовувала ряд інших відомих методик. У ній є три шкали:

- 1) «Придбання знань» (прагнення придбання знань, допитливість);
- 2) «Опанування професії» (прагнення опанувати професійними знаннями та сформуванню професійно важливих якостей);
- 3) «Отримання диплома» (прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення пошуку обхідних шляхів при складанні іспитів і заліків).

У опитувальник для маскування автор методики включила ряд фонових тверджень, які надалі не обробляються.

Опитувальний лист

Факультет Курс Група

Прізвище ім'я по батькові.....

Дата заповнення

Інструкція: Позначте вашу згоду знаком "+" або незгоду знаком "-" з наступними твердженнями.

1. Найкраща атмосфера занять – атмосфера вільних висловлювань.
2. Зазвичай я працюю з великою напругою.
3. У мене рідко бувають головні болі після пережитих хвилювань та неприємностей.
4. Я самостійно вивчаю низку предметів, на мою думку, необхідних для моєї майбутньої професії.
5. Яку з властивих вам якостей ви найвище цінуєте? Напишіть відповідь поряд.

6. Я вважаю, що життя треба присвятити обраній професії.
7. Я маю задоволення від розгляду на занятті важких проблем.
8. Я не бачу сенсу у більшості робіт, які ми робимо у вузі.
9. Велике задоволення мені дає розповідь знайомим про мою майбутню професію.
10. Я дуже середній студент, ніколи не буду цілком хорошим, а тому немає сенсу докладати зусиль, щоб стати кращим.
11. Я вважаю, що нині не обов'язково мати вищу освіту.
12. Я впевнений у правильності вибору професії.
13. Яких із властивих вам якостей ви хотіли б позбутися? Напишіть відповідь поряд.
14. При зручній нагоді я використовую на іспитах підсобні матеріали (конспекти, шпаргалки).
15. Найпрекрасніший час життя – студентські роки.
16. У мене надзвичайно неспокійний і уривчастий сон.
17. Я вважаю, що для оволодіння професією всі навчальні дисципліни потрібно вивчати однаково глибоко.
18. При можливості я вступив би до іншого вишу.
19. Я зазвичай спочатку беруся за легші завдання, а важчі залишаю на потім.
20. Для мене було важко, вибираючи професію, зупинитися на одній з них.
21. Я можу спокійно спати після будь-яких неприємностей.
22. Я твердо впевнений, що моя професія дає мені моральне задоволення та матеріальний достаток у житті.
23. Мені здається, що мої друзі здатні вчитися краще за мене.
24. Для мене дуже важливо мати диплом про вищу освіту.
25. З деяких практичних міркувань для мене це найзручніший вуз.

26. У мене достатньо сили волі, щоби навчатися без нагадування адміністрації.

27. Життя для мене майже завжди пов'язане з надзвичайною напругою.

28. Іспити потрібно складати, витрачаючи мінімум зусиль.

29. Є багато вузів, у яких я міг би вчитися з не меншою цікавістю.

30. Яка з властивих вам якостей найбільше заважає вчитися? Напиши відповідь поряд.

31. Я дуже захоплююсь людиною, але всі мої захоплення так чи інакше пов'язані з майбутньою професією.

32. Занепокоєння про іспит чи роботу, яка не виконана вчасно, часто заважає мені спати.

33. Висока зарплата після закінчення вишу для мене не головне.

34. Мені потрібно бути в хорошому настрої, щоб підтримати загальне рішення групи.

35. Я змушений був вступити до вузу, щоб зайняти бажане становище у суспільстві, уникнути служби в армії.

36. Я навчаю матеріал, щоб стати професіоналом, а не для іспиту.

37. Мої батьки – хороші професіонали і я хочу бути на них схожим.

38. Для просування по службі мені потрібно мати вищу освіту.

39. Яка з ваших якостей допомагає вам вчитися? Напишіть відповідь поряд.

40. Мені дуже важко змусити себе вивчати як слід дисципліни, які прямо не належать до моєї майбутньої спеціальності.

41. Мене дуже турбують можливі невдачі.

42. Найкраще я займаюся, коли мене періодично стимулюють, підстобують.

43. Мій вибір даного вузу остаточний.

44. Мої друзі мають вищу освіту і я не хочу відставати від них.

45. Щоб переконати в чомусь групу, мені доводиться самому працювати дуже інтенсивно.

46. У мене зазвичай рівний і добрий настрій.

47. Мене приваблює зручність, чистота, легкість майбутньої професії.

48. До вступу до вузу я давно цікавився цією професією, багато читав про неї.

49. Професія, яку я отримую, найважливіша та перспективна.

50. Мої знання про цю професію були достатньо для впевненого вибору.

Обробка та інтерпретація результатів

КЛЮЧ до опитувальника:

1) Шкала «Придбання знань»:

- за згоду («+») із твердженням за п. 4 проставляється 3,6 бала; за п. 17 – 3,6 бали; за п. 26 – 2,4 бали;

- за незгоду («-») із затвердженням за п. 28 – 1,2 бали; за п.42 – 1,8 бали.

Максимум – 12,6 балів.

2) Шкала «Опанування професії»

- за згоду за п. 9 – 1 бал; за п.31 – 2 бали; з п.33 – 2 бали; з п.43 – 3 бали; за п.48 – 1 бал та за п. 49 – 1 бал.

Максимум – 10 балів.

3) Шкала «Отримання диплому»

- за незгоду за п. 11 – 3,5 бали;

- за згоду за п. 24 – 2,5 бали; за п. 35 – 1,5 бали; за п. 38 – 1,5 бала та за п. 44 – 1 бал.

Максимум – 10 балів.

Запитання з пп. 5, 13, 30, 39 є нейтральними до цілей опитувальника та в обробку не включаються. Переважання мотивів за першими двома шкалами свідчить про адекватний вибір студентом професії та задоволеність нею.

Додаток В

Методика вивчення ставлення до навчальних предметів

Г.М. Казанцевої

Розділ I. Назви з усіх предметів, що вивчаються в школі, твої самі

А. Улюблені

Б. Нелюбимі

Додаток

Розділ II. Підкресли причини, що характеризують твоє ставлення до предмета. Допиши відсутні.

Люблю учбовий предмет (дисципліну) тому, що:

1. Цей предмет цікавий
2. Подобається, як викладає викладач
3. Предмет потрібно знати всім
4. Предмет потрібний для майбутньої роботи
5. Предмет легко засвоюється
6. Предмет змушує думати
7. Предмет вважається вигідним
8. Вимагає спостережливості, кмітливості
9. Предмет вимагає терпіння
10. Предмет цікавий
11. Товариші цікавляться цим предметом
12. Цікаві окремі факти
13. Батьки вважають цей предмет важливим
14. Хороші стосунки з учителем
15. Вчитель часто хвалить
16. Вчитель цікаво пояснює
17. Отримую задоволення при його вивченні
18. Знання з предмета необхідні вступу до інституту
19. Предмет допомагає розвивати спільну культуру

20. Предмет впливає на зміну знань про навколишній світ

21. Просто цікаво

Не люблю учбовий предмет (дисципліну) тому, що:

1. Цей предмет не цікавий

2. Не подобається, як викладає вчитель

3. Предмет не потрібно знати всім

4. Предмет не потрібен для майбутньої роботи

5. Предмет важко засвоюється

6. Предмет не змушує думати

7. Предмет не вважається вигідним

8. Не вимагає спостережливості, кмітливості

9. Предмет не потребує терпіння

10. Предмет не цікавий

11. Товариші не цікавляться цим предметом

12. Цікаві лише окремі факти

13. Батьки не вважають цей предмет важливим

14. Погані стосунки з учителем

15. Вчитель рідко хвалить

16. Вчитель нецікаво пояснює

17. Не отримую задоволення при його вивченні

18. Знання з предмета не відіграють істотної ролі при вступі до інституту

19. Предмет не сприяє розвитку загальної культури

20. Предмет не впливає на зміну знань про навколишній світ

21. Просто нецікаво

Розділ III. Чому ти взагалі вчишся? Підкресли відповідь, що найбільше відповідає цьому питанню, або допиши недостатній.

1. Це мій борг.
2. Хочу стати грамотним.
3. Бажаю бути корисним громадянином.
4. Не хочу підбивати свій клас.
5. Хочу бути розумним та ерудованим.
6. Хочу досягти повних та глибоких знань.
7. Хочу навчитися самостійно працювати.
8. Усі навчаються і я теж.
9. Батьки змушують.
10. Подобається отримувати добрі оцінки.
11. Щоб похвалив учитель.
12. Щоб товариші зі мною товаришували.
13. Для розширення розумового кругозору.
14. Класний керівник змушує.
15. Хочу вчитися.

Обробка результатів

Перший розділ складено з метою виявлення навчальних предметів, другий — причин переважного ставлення до них, третій – для з'ясування того, чому учень взагалі вчиться, які мотиви переважають (світоглядні, громадські, практично значущі, особистісні та ін.), на основі чого робиться відповідний висновок про провідні мотиви, що лежать в основі позитивного або негативного ставлення до окремих предметів та навчання в цілому.

Додаток Д

Лекція та практичне заняття

«Спеціальність «Моделювання та конструювання промислових виробів» – Ваш безпрограшний квиток до костюмованого театру життя» (в електронному вигляді).

Спеціальність: 015.36 Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості)

Предмет: «Конструювання промислових виробів».

Тема: Розрахунок і побудова креслень поясних виробів (спідниць)

Мета роботи: ознайомитись із асортиментом, формою, конструкцією та особливостями побудови базових конструкцій жіночих спідниць згідно із сучасним напрямом моди.

У результаті проведення заняття студент повинен:

– **знати:** розмірні ознаки, необхідні для побудови креслення основи поясних виробів, зокрема спідниць, величини основних припусків на вільне облягання, особливості побудови основи за методикою, що вивчається.

– **вміти:** будувати креслення основ прямої, клинової та конічної спідниць за заданою методикою.

Тип уроку: вивчення трудових прийомів та операцій

Дидактична (навчальна ціль)	
Рівень засвоєння	Постановка цілей
Перший	Формування вмінь: вивчити характеристику методики побудови базисної основи прямої, клинової та конічної спідниць
Другий	Формування вмінь: вибрати вихідні дані для побудови креслення базової основи прямої спідниці
Третій	Формування вмінь: виконати розрахунок і побудову креслення базової основи прямої спідниці
Четвертий	Формування вмінь: виготовити макет спідниці
П'ятий	Формування вмінь: перевірити посадку макета на реальній фігурі. При виявленні дефектів встановити причини виникнення та спосіб усунення
Шостий	Формування вмінь: оформити звіт, сформулювати висновки
Навчальна мета: формування вмінь та навичок при виконанні конструювання і побудови креслень	
Розвиваюча мета: розвиток уважності, мислення та самоконтролю учнів при виконанні робіт	
Виховна мета: виховувати почуття відповідальності за результатами своєї роботи	

Навчально-матеріальна база:

Засоби й предмети праці	Засоби навчання
<p>1.Промисловий розкрійний стіл 2мх4м 2.Промислова швейна машина Juki DDL 8100E Модель: DDL-8100E Застосування: Для легких, середніх матеріалів. Максимальна довжина стібка: 5мм. Підйом притискної лапки: 13 мм. Швидкість шиття: 4.500 стібків/хв. Голки: DPx5 № 65-110 Тип двигуна: Серводвигун. Автоматика без автоматики. 3. Оверлок модель: МО-6714S Застосування: Для легких та середніх матеріалів. Кількість голок: 2 голки Ширина шва: 4 мм. Підйом лапки: 6,5 мм. Швидкість шиття: 7000 об/хв. Голка: DCx27 № 80-90 Тип двигуна: Фрикційний двигун. 4.Прасувальний стіл з професійним парогенератором з праскою Silter Super Mini SPR/MN 2002 (2 літри) 5. Інструменти: ножиці, голки, наперсток, крейда, лінійка, сантиметрова стрічка, макетний папір.</p>	<p>Натуральні об'єкти 1.Інструкційні картки виконання креслень; 2. Наочні посібники, технічні засоби навчання та контролю: а) таблиці абсолютних величин розмірних ознак типових фігур. б) таблиці добавок на вільне облягання для поясних виробів. в) журнали моделей одягу, каталоги.</p>

Хід уроку

1. Організаційна частина (5 хв.)

Перевірка присутніх.

Перевірка зовнішнього вигляду учнів.

Перевірка організації робочих місць.

Перевірка санітарно-гігієнічний стану приміщення.

Перевірка стану електрообладнання та інструментів.

2. Вступний інструктаж (25 хв)

Структурні елементи уроку та їх зміст	Зміст діяльності	
	Викладача	Учнів
<p>2.1. Цільова настанова (10 хв):</p> <p>А) Повідомлення теми уроку: Розрахунок і побудова креслень поясних виробів (спідниць)</p> <p>Б) Повідомлення мети уроку: ознайомитись із асортиментом, формою, конструкцією та особливостями побудови базових конструкцій жіночих спідниць згідно із сучасним напрямом моди.</p>	<p>Повідомляє і записує на дошці тему уроку</p> <p>Повідомляє мету уроку, демонструє фото сучасних спідниць</p>	<p>Записують у зошит тему уроку, сприймають мету, розглядають фото</p>
<p>2.2. Актуалізація знань і досвіду учнів (15 хв.):</p> <p>Перевірка базових знань учнів перед вивченням нової теми за допомогою усного опитування:</p> <p>- Яких правил технік безпеки потрібно дотримуватись під час виконання машинних робіт?</p> <p>- Розкажіть принцип роботи швейної прямострокової одноголкової машини.</p>	<p>Ставить питання, корегує відповіді, узагальнює, підводить підсумки бесіди.</p>	<p>Слухають питання викладача, відповідають на них, доповнюють відповіді один одного.</p>

3. Основна частина (тривалість 5 годин)

Структурні елементи уроку та їх зміст	Зміст діяльності	
	Викладача	Учнів
<p>3.1. Викладання нового матеріалу (110 хв)</p> <ul style="list-style-type: none"> - розмірні ознаки, необхідні для побудови креслення основи поясних виробів, зокрема спідниць, величини основних припусків на вільне облягання, особливості побудови основи за методикою, що вивчається; - побудова креслення основ прямої, клинової та конічної спідниць за заданою методикою. 	<p>Висловлює новий матеріал, використовуючи учбові плакати, показує правила і прийоми креслення.</p>	<p>Слухають пояснення викладача, ставлять питання по ходу викладу учбового матеріалу.</p>
<p>3.2. Самостійна робота учнів по розрахунку і побудові креслень спідниць; виготовлення макета (3 години)</p>	<p>Поточне спостереження, роз'яснення, вказівка, вимоги акуратності в роботі</p>	<p>Виконують завдання, ставлять питання по ходу виконання</p>
<p>3.3. Закріплення нового матеріалу (10 хв)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Які розмірні ознаки необхідні при конструюванні прямої двошовної спідниці? 2. Як визначається сумарний розхил виточок по лінії талії? 3. Від чого залежить величина і кількість виточок? 4. Як розраховується ширина клина по лінії талії і по лінії стегон в багатошовній спідниці? 5. Який зв'язок форми спідниці та її конструкції з фігурою і матеріалом? 6. Які припуски на вільне облягання використовують при побудові креслення прямої спідниці? 7. З яких ліній складається базисна сітка прямої спідниці? 8. Як розраховується ширина клина у багатошовній спідниці? 	<p>Ставить запитання, корегує відповіді, виправляє помилки.</p>	<p>Відповідають на питання викладача, доповнюють відповіді товаришів.</p>

4. Заключний інструктаж (15 хв)

Структурні елементи уроку і їх зміст	Зміст діяльності	
	майстра	учня
4.1. аналіз виконаних робіт учнями	Приймає роботу кожного учня	Здають роботу майстра
4.2. демонстрація кращих робіт учнів;	Майстер демонструє кращі шви	Учні спостерігають і роблять аналіз
4.3. характеристика недоліків в роботі	Наголошує на недоліки при обробці швів, задає питання та корегує відповіді учнів	Слухають і аналізують причини виникнення дефектів, пропонують шляхи усунення.
4.4. аналіз дотримання правил охорони праці протягом уроку	Наголошує на виконання правил охорони праці під час уроку	Аналізують і дотримуються правил охорони праці
4.5. підведення підсумків роботи за навчальний день: якості виконання учнями робіт, оцінювання ступеня досягнення поставленої мети	Повідомляє про якість виконаних робіт та досягнення поставленої мети.	Аналізують ступень досягнення поставленої мети
4.6. виставлення оцінок в журнал в/н з їх коментарем	Оголошує оцінки і ставить в журнал	
4.7. видача домашнього завдання: 1. Вивчити особливості побудови конструкції прямої, клинової та конічної спідниць. 2. Вивчити конструктивне оформлення спідниць різних форм.	Оголошує домашнє завдання	Записують в щоденник
4.8. організація прибирання робочих місць та майстерні	Викладач контролює прибирання робочих місць і майстерні	Учні прибирають

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

До поясного жіночого верхнього одягу відносяться спідниці різноманітних конструкцій і моделей, спідниці-штани, штани, шорти та інші вироби. Але основним жіночим поясним виробом є спідниця.

Спідниця, як вид одягу в сучасному розумінні, з'явилася на початку XV століття. За своєю формою спідниці минулих віків були дуже різноманітні. Інколи спідниці були такі складні за своєю формою, що вся увага зверталася лише на їх оформлення.

Сучасні спідниці набагато спрощені щодо деталей та оздоблення. Спідниці знаходять широке призначення і як самостійний вид одягу, і як складова частина костюма – в цьому випадку її форма і конструкція, застосовуваний матеріал повинні бути підпорядковані загальній композиції костюма. Мода впливає на зовнішній вигляд спідниці. Зміни виявляються у її довжині і формі, розподілі виточок, загальному силуеті.

Спідниці можуть виготовлятися із різноманітних матеріалів – тканин, натуральної та штучної шкіри, замші, трикотажу. Модель і конструкція спідниці залежить від виду використовуваного матеріалу і призначення.

За конструктивною основою всі спідниці поділяють на:

1. Прямі та розроблені на основі прямої спідниці.
2. Конічні спідниці.
3. Клинові спідниці.

Побудова креслень лекал спідниці розпочинається з побудови креслень основи виробу.

Основа – загальна, універсальна база для побудови конструкцій одягу різного асортименту.

Сукупність ліній та розрахунок формул, що є загальними для всіх видів кроїв, називають конструктивною основою конструкцій швейних виробів.

Побудова креслень базової основи конструкцій складається з наступних етапів:

1. Визначення вихідних даних, тобто визначення вимірів фігури і величини прибавок.
2. Виконання розрахунків за формулами.
3. Побудова базисної сітки виробу (креслення).
4. Побудова контурних ліній зрізів.
5. Перевірка якості виконання креслення.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Необхідні виміри фігури для розробки конструкції спідниці виписуються з таблиць абсолютних величин типових фігур жінок або знімаються з індивідуальної фігури (за завданням викладача).

Для конструювання поясних виробів основними вимірами фігури є Ст, Сс, Дтс, Дв.

Побудова креслення основи прямої спідниці

Розмірні дані для побудови креслення базової основи прямої спідниці вказані у табл. 1.

Таблиця 1

Розмірні дані для побудови креслення базової основи прямої спідниці

№ з/п	Назва вимірювання	УМОВНЕ ПОЗНАЧЕННЯ	Цифрові дані
1	2	3	4
1	Півокружність талії	Ст	38
2	Півокружність стегон	Сс	52
3	Довжина талії спинки	Дтс	38
4	Довжина виробу	Дв	60

Добавки на вільне облягання вибирають з таблиці 5.2. з урахуванням ступеня прилягання виробу і виду матеріалу.

Таблиця 2

Добавки на вільне облягання по лінії талії і стегон

Виріб	Прилягання							
	Дуже щільне		Щільне		Середнє		Вільне	
	Пт	Пб	Пт	Пб	Пт	Пб	Пт	Пб
Спідниця	0	0...0,5	0,5...0,7	0,7...1,0	1,0	1,5...2,0	Більше 1,0	Більше 2,0
Штани	0	0...0,5	0,5...0,7	0,7...1,0	1,0...1,5	1,5...2,0	Більше 1,5	Більше 2,5

Послідовність проведення розрахунку і побудови креслення основи записують у табл. 3.

Таблиця 3

Розрахунок побудови креслення конструкції прямої спідниці

№ з/п	Назва ділянки, побудова допоміжних ділянок	Позначення на кресленні	Розрахункова формула	Розрахунок
1	2	3	4	5
Побудова базисної сітки				
1	Довжина базисної сітки	ТН ↓	Дв	60
2	Ширина базисної сітки	ТТ1 →	Сб+Псб	52+1=53
3	Побудувати прямокутник за двома сторонами	ТТ1=НН1 ТН=Т1Н1		53 60
4	Положення лінії стегон	ТБ ↓ ТТ1 ББ1	1/2*Дтс-1	1/2*38-1=18
5	Провести горизонтальну лінію від точки Б до перетину з лінією Т1Н1. Отримаємо т.Б1	ББ1 →		
6	Положення лінії боку	ББ2 →	1/2*Сб	1/2*52=26
7	Через т.Б2 провести перпендикуляр вгору і вниз до перетину з лінією верху і лінією низу. Отримаємо відповідно точки Т2 і Н2	т.Б2 ↑ Т2Н2		

Продовження таблиці 3

Побудова креслення основи прямої спідиниці				
1	2	3	4	5
8	Сумарний розхил виточок по лінії талії		$\Sigma B = (Cб + Псб) - Cт$	$(52+1) - 38 = 15$
9	Розподіл сумарного розхилу виточок: – по боку (Вб) – по спинці (Вс) – по пілочці (Вп)		$\frac{1}{3} * \Sigma B + 2$ $\frac{1}{3} * \Sigma B$ $\frac{1}{3} * \Sigma B - 2$	$\frac{1}{3} * 15 + 2 = 7$ $\frac{1}{3} * 15 = 5$ $\frac{1}{3} * 15 - 2 = 3$
10	Побудова виточки боку	т. Т2 ↔ Т2Т12= Т2Т22	$T2T12 = T2T22$ = $\frac{1}{2} * Bб$	$\frac{1}{2} * 7 = 3,5$
11	Піднятися по боковому шву заднього і переднього полотнища виробу на 1см		Пв – стала величина Пв=1	1
12	Положення виточки спинки	ТТ11= Т11Т12	$TT11 = T11T12$ = $\frac{1}{2} * TT12$	
13	Положення виточки пілочки	Т1Т23= Т23Т22	$T1T23 = T23T22$ = $\frac{1}{2} * T1T22$	
14	Через т.Т11 і т.Т23 проводимо перпендикуляри вниз до перетину з лінією ББ1. Отримаємо відповідно точки Б4 і Б3. Т11Б4 і Т23Б3 – лінії середини виточок	↓		

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5
15	Глибина виточки спинки	$B_{4n} \uparrow$	B_{4n} – стала величина $B_{4n}=3\dots 4$	3
16	Глибина виточки пілочки	$B_{3n1} \uparrow$	B_{3n1} – стала величина $B_{3n1}=6\dots 8\dots 1$ 0	8

Креслення деталей основи будують на форматі А4 у масштабі 1:4 (рис. 1).

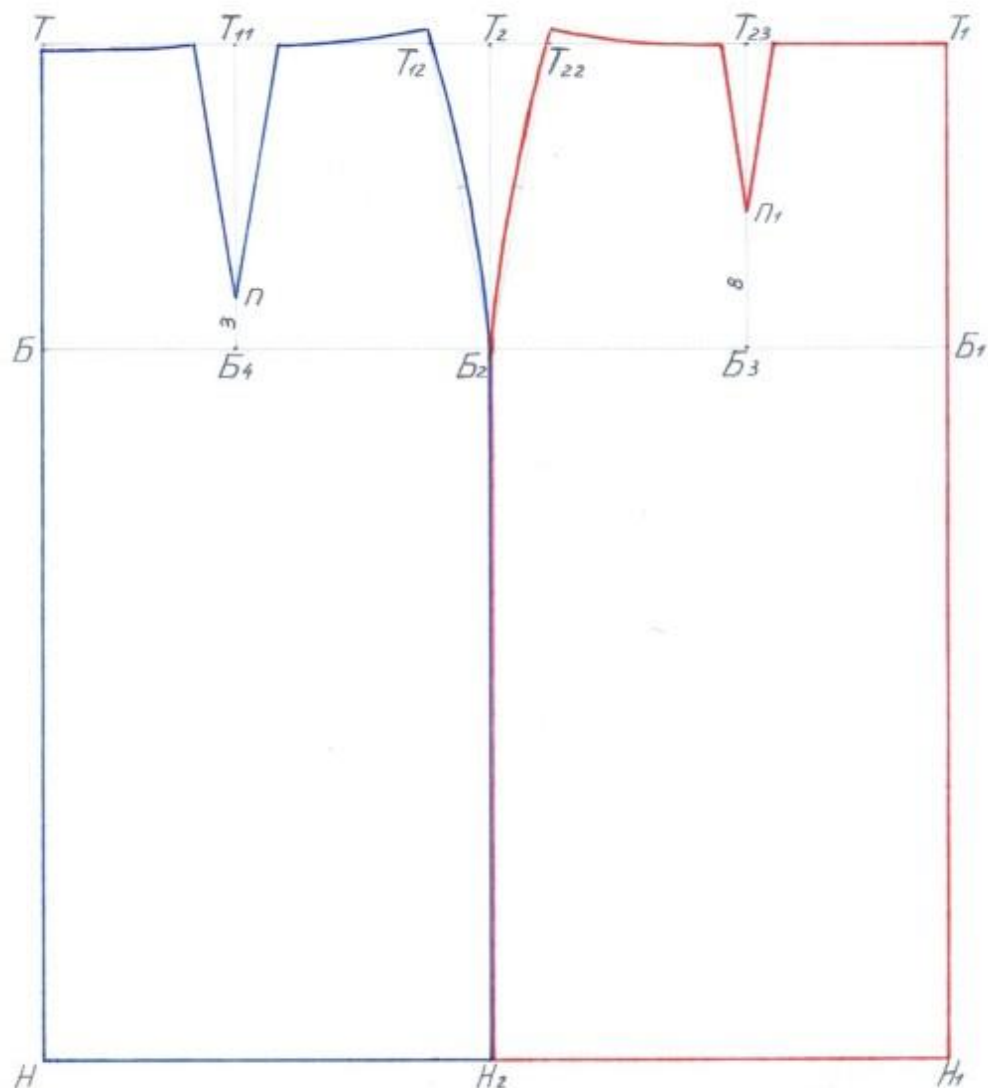

Рис. 1. Креслення конструкції прямої спідниці

Конструктивні особливості побудови конічних спідниць. Розрахунок радіусу заокруглення талевого зрізу.

Конічні спідниці мають багато різновидів – “сонце-кльош”, “півсонце-кльош”, малий, середній і великий “дзвінок”. У цих спідницях ширина внизу залежить від моделі і може перевищувати ширину спідниці по лінії стегон у декілька разів.

Для побудови креслення основи конічних спідниць використовують такі мірки як Ст, Дв, а також коефіцієнт k , який характеризує кривизну верхнього зрізу спідниці:

$k=0,32$ – для спідниці “сонце-кльош”;

$k=0,64$ – для спідниці “півсонце-кльош”;

$k=0,8$ – для спідниці “великий дзвінок”;

$k=0,9$ – для спідниці “середній дзвінок”;

$k=1$ – для спідниці “малий дзвінок”.

Побудова конструкції спідниці «великий дзвінок»

Розмірні дані для побудови креслення базової основи спідниці “великий дзвінок” вказані у табл. 4.

Таблиця 4

**Розмірні дані для побудови креслення базової основи спідниці
"великий дзвінок"**

№ з/п	Назва вимірювання	УМОВНЕ ПОЗНАЧЕННЯ	Цифрові дані
1	2	3	4
1	Півокружність талії	Ст	38
2	Довжина виробу	Дв	50
3	Коефіцієнт	k	0,8

Послідовність проведення розрахунку і побудови креслення основи записують у табл. 5.

Таблиця 5

**Розрахунок побудови креслення конструкції спідниці
“великий дзвінок”**

№ з/п	Назва ділянки, побудова допоміжних ділянок	Позначення на кресленні	Розрахункова формула	Розрахунок
1	2	3	4	5
1	Побудувати горизонтальну пряму довільної довжини. Позначити на ній т.О	т.О		
2	Знайти положення т.Т (т.Т знаходиться на горизонтальній прямій).	ОТ →	$k \cdot C_t$	$0,8 \cdot 38 = 30,4$
3	Побудувати дугу кола (О;ОТ). ОТ – радіус заокруглення лінії талії			
4	По дузі відкласти мірку, що рівна мірці C_t . Отримаємо т.Т1	ТТ1	C_t	38
5	Довжина спідниці	ТН	Дв	50
6	Поудувати дугу кола (О;ОН). ОН – радіус заокруглення лінії низу			

Продовження таблиці 5

1	2	3	4	5
7	Від т.О через т.Т1 провести пряму лінію до перетину з лінією низу. ТН і Т1Н1 – лінії боку	ОН1		
8	Знайти середину дуги ТТ1 (т.Т2), провести до неї перпендикуляр довжиною 1см (Т2Т3) Т2Т3 – величина корекції радіусу заокруглення лінії талії	Т2Т3	Т2Т3 – стала величина	1
9	З'єднати плавною лінією точки Т, Т3, Т1			
10	Знайти середину дуги НН1 (т.Н2), провести до неї перпендикуляр довжиною 1см (Н2Н3) Н2Н3 – величина корекції радіусу заокруглення лінії низу	Н2Н3	Н2Н3 – стала величина	1,5
11	З'єднати плавною лінією точки Н, Н3, Н1			

Креслення деталей основи будують на форматі А4 в масштабі 1:4 (рис.2).

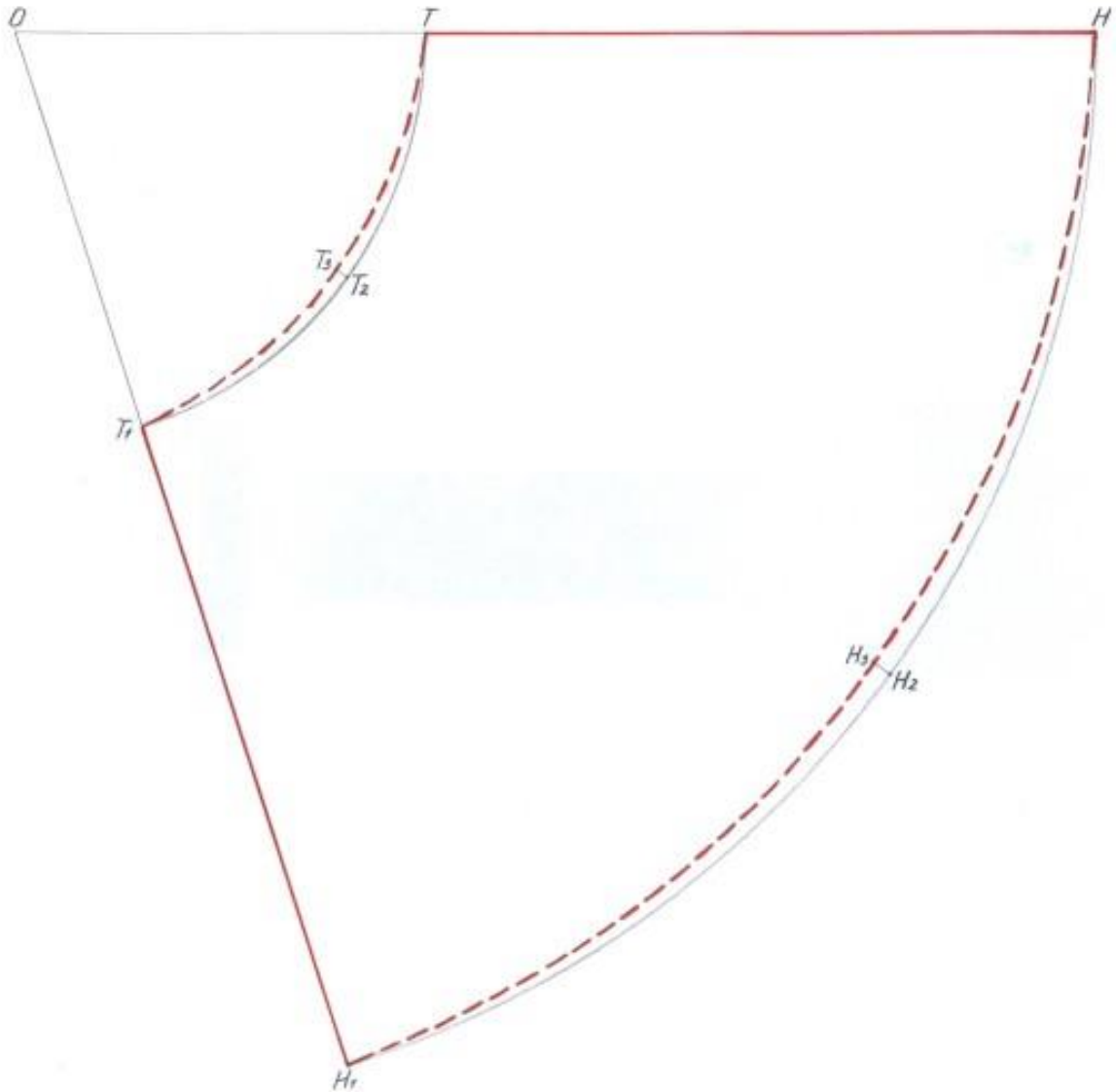

Рис. 2. Креслення конструкції спідниці “великий дзвінок”

Конструктивні особливості побудови клинових спідниць (шестиклинки)

Розмірні дані для побудови креслення базової основи клинової спідниці вказані у табл. 6.

Таблиця 6

**Розмірні дані для побудови креслення базової основи клинової
спідниці**

№ з/п	Назва вимірювання	УМОВНЕ ПОЗНАЧЕННЯ	Цифрові дані
1	2	3	4
1	Півокружність талії	Ст	38
2	Півокружність стегон	Сс	52
3	Довжина талії спинки	Дтс	38
4	Довжина виробу	Дв	60

Послідовність проведення розрахунку і побудови креслення основи записують у табл. 7.

Таблиця 7

**Розрахунок побудови креслення конструкції клинової спідниці
(шестиклинки)**

№ з/п	Назва ділянки, побудова допоміжних ділянок	Позначення на кресленні	Розрахункова формула	Розрахунок
1	2	3	4	5
1	Довжина спідниці	ОН ↓	Дв	60
2	Через точки О і Н провести горизонтальні лінії – лінію талії і лінію низу			

Продовження таблиці 7

1	2	3	4	5
3	Ширина клину по лінії талії (відкладається від т.О в обидва боки)	т.О ↔ ОТ1=ОТ2	Ст/п (п – кількість клинів)	38/6=6,3
4	Положення лінії стегон	ОО1 ↓	1/2*Дтс- 1=18	1/2*38- 1=18
5	Через т.О1 провести горизонтальну лінію – лінію стегон			
6	Ширина клину по лінії стегон (відкладається від т.О1 в обидва боки)	т.О1 ↔ О1Б1=О1Б2	Сс/п (п – кількість клинів)	52/6=8,7
7	Знайти положення т.О2	ОО2 ↓	ОО2 – стала величина	0,5
8	Точки Т1, О2 і Т2 з'єднати плавною лінією. Т1О2Т2 – лінія талії	Т1О2Т2		
9	Від т.Т1 через т.Б1 і від т.Т2 через т.Б2 провести прямі лінії довжиною О2Н. Отримаємо відповідно точки Н3 і Н4. Т1Н3 і Т2Н4 – бічні лінії клина спідниці	Т1Н3 ↓ Т2Н4 ↓		

Продовження таблиці 7

1	2	3	4	5
10	Точки Н3, Н і Н4 з'єднати плавною лінією. НЗНН4 – лінія низу	НЗНН4		
11	Заокруглення лінії боку по стегнах: – знайти середини відрізків Т1Б1 і Т2Б2; – провести до них перпендикуляри довжиною 0,2...0,3см; – з'єднати точки Т1Б1 і Т2Б2 плавними лініями доторкаючись до вершин перпендикулярів			
Побудова клина годе				
12	Знайти середину відрізка Б2Н4. Отримаємо т.Л	Б2Л=ЛН4		
13	Побудувати дугу кола (Л;ЛН4). По дузі відкласти бажане розширення клина годе. Отримаємо т.Н5	Н4Н5		
14	З'єднати точки Л і Н5 прямою лінією	ЛН5 ЛН4=ЛН5		
15	Аналогічно будемо розширення клина годе з другого боку			

Креслення деталей основи будують на форматі А4 у масштабі 1:4 (рис. 3).

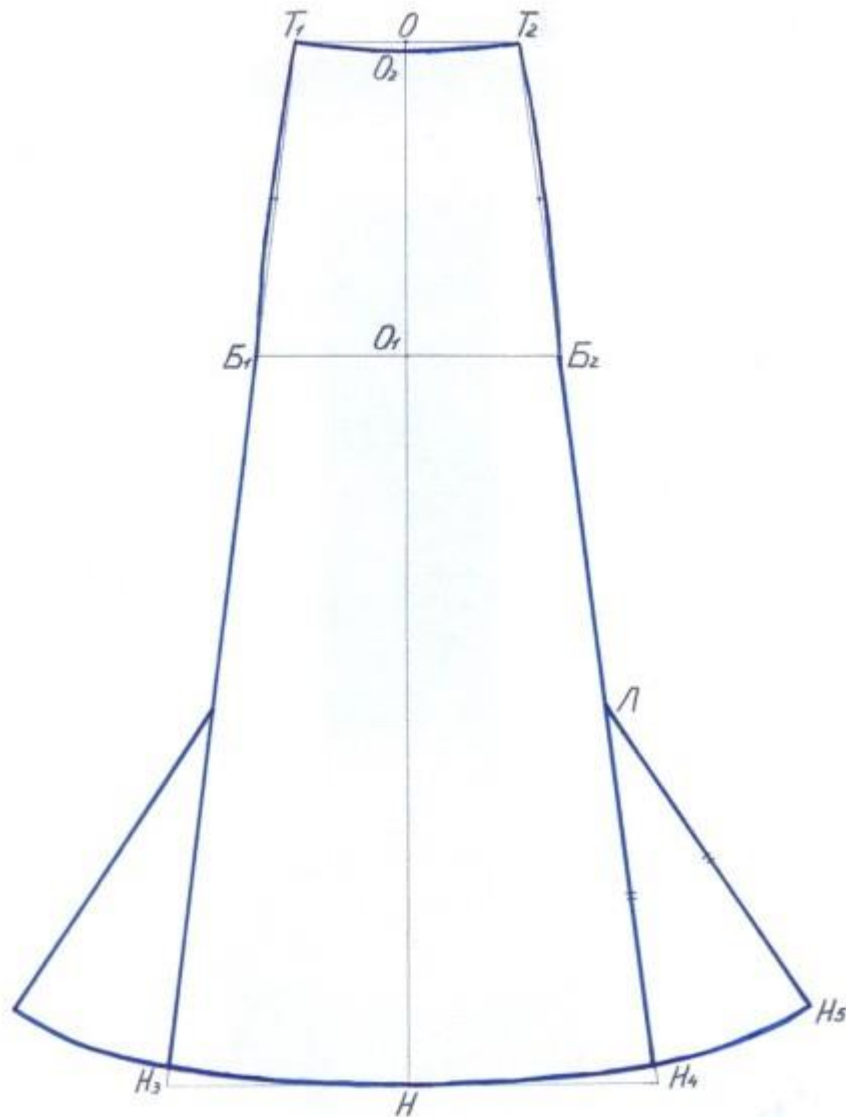

Рис. 3. Креслення конструкції клинової спідниці (шестиклинки)

Макет спідниці виготовляється за завданням викладача. При розкроюванні макета виробу необхідно виконати припуски для уточнення конструкції на фігурі по бічних зрізах спідниці (2,0 см).

Правильність виконання конструкції виробу, якість посадки макета на фігурі перевіряється студентами разом із викладачем.

При перевірці макета на фігурі слід звернути увагу на положення і форму швів, перевірити їх вертикальність, баланс спідниці, положення лінії талії і низу виробу, уточнити силуетне вирішення, положення і розхили виточок, а також їх кількість. Виявлені недоліки конструкції необхідно усунути, заздалегідь виявивши їх причини.

Література

1. Радченко И. А. Справочник портного: учебное пособие для нач. проф.образования. – М.: Издательский центр «Академия», 2013. – 432с.

2. Крючкова Г. А. Конструирование женской и мужской одежды: Учебник для нач. профессионального образования. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 384с.

3. Булатова Е. Б. , Евсеева М. Н. Конструктивное моделирование одежды: Учебное пособие для студ. вузов. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 272с.